

БАТУРИН ЯК СИМВОЛ НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

Петро АНТОНЕНКО

Глава держави подякував усім, хто долучився до відбудови Палацу, — архітекторам, будівельникам, історикам, реставраторам, представникам влади та меценатам “за святковий подарунок українській нації й Українській державі. Разом із Палацом Розумовського ми відроджуємо дорогоцінну частину нашої історії, повертаємо до життя пам’ять про видатний український рід Розумовських”, — сказав Президент, нагадавши, що саме з іменами братів Кирила й Олексія Розумовських пов’язане піднесення політичного, культурного й економічного життя України після поразок початку XVIII століття. Завдяки братам було відновлено інститут гетьманства й автономію Гетьманщини.

“Національне відродження України — наш святей обов’язок перед наступними поколіннями”, — зазначив Президент. Серед позитивних здобутків на цьому шляху він назвав повернення історичної слави Батурина, Хортиці, Конотопа, Чигирини і Крут, національної революції 1917—1921 років, Карпатської України й Української Повстанської Армії, донесення світової правди про Голодомор і сталінські репресії.

...Палац Кирила Розумовського, споруджений за проектом всесвітньо відомого архітектора Чарльза Камерона, — частина масштабного історико-культурного проекту, започаткованого Президентом у Батурині. У XVII—XVIII ст. місто було столицею козацтва й резиденцією п’ятьох гетьманів України. Здійснені проекти реставрації нададуть змогу Батурину стати одним із туристичних центрів України. Вже зараз його відвідують тисячі туристів. На території міста діє Державний історико-культурний заповідник “Гетьманська столиця”, якому Указом Президента від 16 листопада 2007 року надано статус національного. До заповідника належать 42 об’єкти культурної спадщини — пам’ятки архітектури, археології. Серед найцінніших — Палац Розу-

22 серпня у місті Батурині на Чернігівщині, в Національному історико-культурному заповіднику “Гетьманська столиця” Президент України Віктор Ющенко взяв участь в урочистому відкритті відбудованого за його ініціативою Палацу останнього гетьмана України Кирила Розумовського. В Палаці відкрилася виставка “Українське відродження”.

мовського, будинок Генерального суду, Воскресенська церква-усипальниця К. Розумовського.

Непроста доля Палацу співзвучна з долею України. Про це нагадав і Президент, зазначивши: прикметно, що в ньому ніхто так і не мешкав. На час будівництва Палацу (кінець XVIII—початок XIX століття) гетьманство, як і загалом автономію, ліквідувала цариця Катерина II, якій дехто нині — може, саме за це? — встановлює пам’ятники.

І сам Розумовський помер, так і не встигнувши оселитися в палаці. Невдовзі палац постраждав від пожежі, майже три століття стояв пусткою. І не випадково: адже на три віки з нашої історії було викреслено й сам Батурин.

Відродження Батурина як славної сторінки історії України почали на зорі нашої незалежності Чернігівські “Просвіта” й Рух. Вони провели перші історико-просвітницькі походи “Дзвін-90” та “Козацькими шляхами-91”. Саме під час походу “Дзвін-90” вперше за століття в Батурині прозвучала молитва за гетьмана Івана Мазепу незалежної Української Церкви. Саме тоді вперше вільно пролунав тут Гімн “Ще не вмерла України”. А в липні 1991 року відбулося Перше Всеукраїнське Козацьке свято, яке нині стало щорічним.

Було кілька спроб реставрації палацу, і всі завершилися нічим. Дехто в останні кілька років дорікав Президентові Ющенку, що, мовляв, затримується реконструкція і відкриття Палацу, якого не відновлювали ні за царів, ні за комуністичної імперії, ні за перших наших президентів. І нарешті Палац ожив.

Ще в період завершення реставрації громадськість висловила думку, що найліпше, аби в Палаці Розумовського було відкрито Музей української державності (варіанти назви — гетьманства, козацтва, національного відродження). Влада прислухалася до цієї думки. Президент запропонував назву — Музей українського відродження.

Відроджуймо не лише палаці й музеї, а самих себе як патріотів України. Прикметно, що нащадок гетьмана в шостому поколінні Григорій Розумовський, який приїхав на свято, подарував музеєві сімейну реліквію — козацьку шаблю, якій не одна сотня років.

Зали Палацу вже почали наповнювати експонатами. Попереду — величезна робота з повернення в Україну наших історичних реліквій: козацьких клейнодів, архівів, інших цінностей, розпорошених по світу. Але національного відродження не зупинити.

ЯКА ТВОЯ ПОЗИЦІЯ?

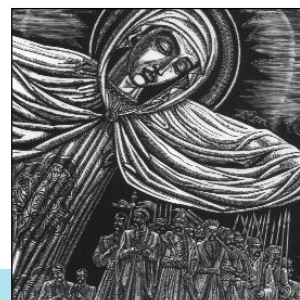
3

ГІСТЬ РЕДАКЦІЇ — КНЯЗЬ МИХАЙЛО

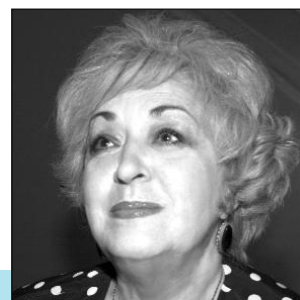
7

СЕРЕД ГЕРОЇВ ГОГОЛЯ

8

ПОРТРЕТ АКТРИСИ

13

НАРОДНІ ДИВОЦВІТИ

14

ДЗВЕНЯТЬ СТРУНИ БАНДУР

Під час урочистостей у Батурині Віктор Ющенко відвідав Всеукраїнський фестиваль бандурного мистецтва імені Остапа Вересая. Вітаючи учасників, організаторів і гостей фестивалю, глава держави зазначив, що кобзарі й бандуристи споконвіку були хранителями нашої історичної пам'яті, плекали у співвітчизниках почуття національної гідності й любові до України.

Президент позитивно оцінив відродження в Україні бандурної й кобзарської традиції, повідомив про намір найближчим часом підписати указ щодо створення міжнародного фонду шанувальників бандури: “У нас постане новий музей, присвячений українській бандурі”.

Віктор і Катерина Ющенко відвідали тематичну виставку заходу — експозицію з фондів Чернігівського історичного музею ім. В. Тарновського та музею Остапа Вересая “З історії кобзарства на Чернігівщині”; виставку бандур та кобз із фондів музею майстра О. Корнієвського й обласного музичного училища; виставку традиційних українських промислів та декоративно-вжиткового мис-

тецтва “Містечко майстрів”.

Фестиваль “Вересаєве свято” започатковано на виконання Указу Президента від 26 вересня 2008 року “Про Всеукраїнський фестиваль бандурного мистецтва імені Остапа Вересая”.

КОМЕНТАР НА ТЕМИ ДНЯ

ЗАКОН «З ДІРКАМИ»?

Верховна Рада України на спеціально скликаній позачерговій сесії 21 серпня пододала veto Президента на прийняті кілька тижнів тому Закон “Про внесення змін до законодавства про вибори Президента України”.

Жодної з півтора десятка поправок, які глава держави запропонував до цього закону, не прийняли. Найбільші парламентські фракції — Партія регіонів і БЮТ, стараннями яких і було ухвалено закон, просто не голосували за ці поправки. Отже, закон вступає в силу. За якими ж правилами нам пропонують обирати главу держави?

Напередодні сесії в УНІАН відбулася прес-конференція політологів із промовистою назвою “Новий виборчий закон: для політиків чи для виборців?” Відповідаючи на запитання, голова Комітету виборців України Олександр Черненко зазначив, що думка більшості політологів, фахівців з виборчого права однастайна: закон написано насамперед для політиків, точніше — для двох політичних сил, які намагаються так отримати перевагу на виборах і відтіснити з активного виборчого процесу інші політсили. Цю думку підтвердили журналістам і голова ради Лабораторії законодавчих ініціатив Ігор Когут та експерт Інституту виборчого права Володимир Ковтунець. Що ж дає підстави фахівцям на таку оцінку закону, який вони вважають значно гіршим від далеко не ідеального закону, за яким відбувалися попередні вибори 2004 року? Ось кілька основних положень.

Законом скасовано так звані відкріпні посвідчення — документ, за яким виборець міг проголосувати не за місцем свого постійного проживання. Безумовно, саме безконтрольне роздавання і застосування цих посвідчень стало одним з найбільших порушень на минулих виборах. Але це не означає, що замість того, щоб навести тут порядок, треба скасовувати цю норму. Адже тисячі громадян України постійно в дорозі — у службових справах, на лікуванні, врешті, в подорожах, на гостинах. І ось їх позбавляють конституційного права голосу. Щоправда, натомість введено норму про можливість внести такого виборця у списки просто в день голосування. Але можна уявити, скільки недоречностей очікує нас здалека не найкращими списками виборців. А ще, знаючи рівень наших судів, через які виборця вноситимуть у списки, можна прогнозувати ті самі стоси сумнівних довідок, як і колишніх відкріпних посвідчень. Звідси — нові фальсифікації.

Або положення про те, що за кордоном зможуть проголосувати лише ті наші громадяни, які стоять на консульському обліку в країнах перебування. Але ні для кого не секрет, що на такому обліку стоїть лише незначна частина трудових мігрантів — громадян України.

Важко назвати демократичною і норму, що до складу виборчих комісій мають входити лише мешканці даного виборчого округу. На попередніх виборах широко практикували залучення до комісій представників інших регіонів. Нині ж комісії будуть такими, яким є в певній області вплив тієї чи іншої політичної сили. Натомість дії й рішення виборчих комісій, разом із ЦВК, за новим законом буде дуже складно оскаржити в судах. Є чимало зауважень у фахівців і щодо положень, які стосуються чистоти й прозорості виборчої кампанії, ведення агітації, діяльності засобів інформації на виборах.

Що далі? Вже відомо, що Президент має намір зробити в Конституційний суд подання на неконституційність найбільш одіозних положень закону. І якщо КС підтвердить їхню невідповідність Конституції, такі положення із закону вилучать. Тобто матимемо закон “з дірками”. Автори і глшаті нового закону, зокрема, віце-спікер Лавринович (який, до речі, спокійно заявив ще до сесії, що окремі положення закону можуть не відповідати Конституції) заспокоюють громадськість. Мовляв, нічого не трапилося, на новій сесії парламенту, що починається 1 вересня, можна ще внести до закону поправки. Але чому їх було не внести одразу? Що це — затягування, а то й блокування виборчої кампанії загалом? Політичні ігри тривають.

Сторінку підготував
Петро АНТОНЕНКО

У ЧЕРНІГОВІ ВІДКРИТО ПАМ'ЯТНИК ГЕТЬМАНОВІ ІВАНОВІ МАЗЕПІ

рами XI—XII століть, якими також опікувався гетьман. А Колегіум, біля якого відкрито пам'ятник, споруджений 1700 року стараннями гетьмана. Це був перший на Лівобережжі вищий навчальний заклад. Із понад двохсот храмів, до будівництва, ремонту й реставрації яких долучився гетьман, 44 такі святині — на Чернігівщині, зокрема величній Троїцький кафедральний собор кінця XVII—початку XVIII століть. Нині це один із архітектурних шедеврів міста.

Про все це сказав, відкриваючи пам'ятник, голова Чернігівської обласної державної адміністрації Володимир Хоменко, підкресливши роль гетьмана як будівничого, мецената, правителя, що дуже багато зробив для духовності України.

Відкриття пам'ятника, спорудженого коштом меценатів, відбулося 21 серпня після урочистого засідання в обласному академічному музично-драматичному театрі, присвяченого 18-й річниці Незалежності. Тож учасники зібрання, сотні представників громадськості разом з представниками влади прийшли на урочистість. Хор виконав Державний Гімн України. Чин освячення пам'ятника провів єпископ Чернігівський і Ніжинський УПЦ Київського Патріархату владика Іларіон. До підніжжя пам'ятника покладено квіти.

Приємно було бачити серед учасників урочистостей ветеранів Руху і “Просвіти”, які ще два десятиліття тому відкривали нам нашу славу й заборонену на століття історію, зокрема й ім'я видатного гетьмана. До речі, урочистість пройшла абсолютно спокійно, у святковій атмосфері, хоч представники лівих партій, які співають з московського голосу, заявляли про якісь акції протесту, пікети і таке інше. Та, мабуть, їх стримала участь у церемонії вищого керівництва міста й області й

Геннадій Єршов

те, що напередодні представники національно-демократичних сил Чернігівщини застерегли лівих: якщо ті щось замислять проти відкриття пам'ятника, то терпець патріотів увірветься, і вони таки займуться більшовицькими ідолами, яких, на жаль, ще багато в області й Україні.

На церемонії виступив автор пам'ятника, чернігівський скульптор Геннадій Єршов. Він працює в історичній тематиці. Один із найвідоміших витворів скульптора — композиція в Любечі, на Замковій горі, встановлена 1997-го на честь 900-річчя Любецького з'їзду князів. Нова робота митця — пам'ятник жертвам Голодомору в Україні, який встановлено у столиці Польщі Варшаві. Незабаром за участю президентів двох країн планують офіційне відкриття цього пам'ятника.

...А над пам'ятником Іванові Мазепі в Чернігові шумить віттям розлогий кількостолітній дуб. Минають роки, століття — пам'ять живе.

ДЕНЬ НЕЗАЛЕЖНОСТІ В КАЧАНІВЦІ

У Державному історико-культурному заповіднику “Качанівка” на Чернігівщині, дворянській садибі меценатів Тарновських, довкола якої в XIX столітті гуртувалася українська духовна еліта, 21 серпня відбулося свято “День Незалежності в Качанівці”. Основною подією свята було відкриття центральної алеї заповідника, відреставрованої за сприя-

ням фонду Миколи Томенка “Справедлива країна”. Заступник голови Верховної Ради зазначив, що алею відреставрували завдяки допомозі народних депутатів Валерія Дубіля й Івана Куровського. “Сьогоднішня подія — приклад того, що потрібно допомагати Україні, а не заробляти на ній. Це приклад того, як можна зробити добру справу власним кош-

том, а не коштом бюджету”, — сказав віце-спікер.

Томенко наголосив, що “Качанівка” повинна стати не просто модним місцем для гулянь чи свят, а територією для творчих зібрань, місцем спілкування творчої еліти, туристичною Меккою.

Після святкового відкриття першими алеєю пройшли три пари молодят, які того дня святкували весілля.

Отже, доки в столиці тривають неквапні дебати щодо встановлення тут пам'ятника одному з найвидатніших державних діячів України, доки в Полтаві міська влада то заблоковує, то начебто вже розблоковує таку саму справу, пам'ятник славному гетьманові Іванові Мазепі відкрито в Чернігові. І це цілком природно, адже свої останні й найславніші 22 роки гетьман прожив на Чернігівщині, у своїй столиці Батурині. Символічно, що пам'ятник встановлено у найсвятішому місці давнього княжого граду — на Валу, тобто давньослов'янському дитинці, поруч із собо-

НЕ ЗА ПОРОГАМИ, А В ЦЕНТРІ СТОЛИЦІ

Олександра СЕЛЕЦЬКА

“Українці завжди вміли самоорганізуватися”, — переконаний керівник Центру народознавства “Козак Мамай” Костянтин Олійник — людина, завдяки непереборному ентузіазму якої місяць тому гостинно відкрило двері козацьке селище “Мамаєва Слобода”.

Своєрідну оазу національного духу, за словами пана Костянтина, створювали не для закордонних туристів (хоч вони тут і бувають), а для українців як нагадування їм про зв'язок зі своїм корінням. Парк, на його переконання, є своєрідною формою національного відродження. Справді, організатори доклали титанічних зусиль, щоб звичайна людина візуально долучилася до величній історії своєї країни, відчула гордість за своїх предків, навки закохалася в красу української національної традиції.

Пан Олійник не вірить у насильницьке долучення до української мови. Як і його батько та дід — справжні педагоги, він вірить у силу ненав'язливого ознайомлення з рідною культурою під час розваги, навіть гри. З цією метою в парку щосуботи та щонеділі проводять ярмарки, урочисто варять юшку; особливою гордістю “Слободи” є феєричне козацьке кінне шоу. Додають колориту вози та брички, на яких можна покататися. А в майбутньому в парку з'являться справжні воли та багато інших дивовиж.

Головна окраса “Слободи” — дерев'яна козацька церква. Вона розташована на тій самій широті, що й Успенський собор і є чудовим втіленням козацького бароко. Це єдина в наш час церква такого стилю. “Козаки уявляли собі церкву як матеріалізацію неба на землі, — пояснює пан Олійник. — Тож душа козака завжди мала бути такою ясною, щирою і радісною, як церква”. На жаль, цього не знав цар Олександр II, за чиїм наказом із 1801 року церкви в Україні почали будувати в синодальному стилі, за наслідками з Петербурга кресленнями. І ли-

ше в наш час знайшлися умільці, що відродили давні традиції козацької доби. Важко уявити, що такі церкви колись стояли скрізь: у Чернігові, Суботові, на всій території Гетьманщини.

Над банями церкви — особливі хрести, звані Богородичними (під хрестом — півмісяць). На відміну від Греції, де чоловіче начало домінує, хрести називають патріаршими, в Україні завжди більше вірили в жіноче, материнське начало, яке асоціюється з місяцем. Адже козаків завжди оберігала Богородиця-Покрова...

Вражають ікони, виконані молодими київськими художниками в стилі того самого “мазепинського бароко”. Не дивно, що люди тягнуться до цієї неземної краси. В церкві проходять служби, вінчання, молебні та відспівування.

Тут парафіяни отримують і уроки з історії — біля церкви стоять 38 кам'яних хрестів. Це єдиний в Україні пантеон на честь всіх 38 куренів Війська Запорозького Низового. Хрести було поставлено 2005-го, через 230 років після зруйнування Січі.

Відвідувачів не залишать байдужими створені за реставраційними кресленнями хати титара та гончаря, кузня, хатка ворожки та навіть шинок, де до речі, дуже смачно готують. Не знаючи, що ці споруди створені сучасними майстрами, в їхню “молодість” дуже важко повірити: “Слобода” немов зійшла зі сторінок історії.

Місцева архітектура викликає захоплення не тільки в шанувальників старовини. Нещодавно, за рішенням журі Всеукраїнського конкурсу Міністерства регіонального розвитку та будівництва України, комплекс “Куточок української природи, архітектури та побуту “Мамаєва Слобода” посів перше місце серед культурно-освітніх і розважальних будинків і споруд, збудованих і прийнятих в експлуатацію в Україні 2008 року.

Вражають не тільки будівлі, а й люди, які тут працюють. Кожен із них — визнаний талант. У священика та учасників чоловічого

хору — прекрасні оперні голоси. Дзвонар неодноразово отримував перші місця на конкурсах і в нашій державі, й за кордоном. Кінний каскадерський театр — один із найкращих у Європі. Місцевий музикант чудово володіє кількома музичними інструментами...

Пан Олійник з ентузіазмом підтримує ідеї, які сприяють розвитку сучасної культури. Наприклад, нещодавно у “Слободі” пройшли дні української моди. Щовихідних люди мають можливість відвідати майстер-класи місцевого коваля та гончаря, повчитися ткацького мистецтва. Незабутнім стало свято Дня Незалежності. У вересні “Мамай” запросить на фестиваль духовної музики. А незабаром тут відтворять весь обрядовий цикл українців — від Різдва до Різдва: колядки та щедрівки, вечорниці, веснянки...

“Козак Мамай” часто проводить заходи спільно з відомими діячами культури та мистецтва. Посеред парку можна зустріти знаменитостей. Ми, приміром, впритул зіткнулися із Богданом Бенюком. Не лишилися байдужими до краси цього куточка і телевізійники — на території “Слободи” часто знімають “Інтер” і СТБ. А за зйомки Московського “Гоголя” Наталки Бондарчук

навіть не брали плати тому, що Гоголь — український письменник.

Доки “Слободу” будували, місцеві жителі під впливом чийогось чорного піару боялися, що тут “оселилися багаті австралійці”, які відібрали землю у Відрадненського парку. Зараз люди бачать, яке диво з'явилося в них під боком. Вони приходять сюди цілими родинами й закохуються в цей чудовий гостинний і затишний витвір справжніх подвизників.

СВІТ У ДИТИНСТВІ

Сергій КЛИМКО

Галерея “Грифон” презентує виставку графіки молодого закарпатського художника Михай-

ла Цапа “Дитячий Світ”. Художник намагається показати побачену дитячими очима реальність, за допомогою кольорів передати відчуття знайомства зі світом. Метою М. Цапа є спроба “підвистити” дистанцію між поглядом перевантаженої символічним полем людини та відкритістю дитячих інтерпретацій. “Дитячий Світ” — це образи, що перебувають поміж реальністю та особистими асоціативними лабіринтами. Концепція виставки побудована на перехрестях мови й зображення, зображення та сприйняття світу.

За допомогою малюнка людина включається в процес набуття мови, виокремлення речей з тотальної кольорової пля-

ми. Проте насолода кольором приречена перерватися друком смислів і перейти в артикульоване повідомлення. Образ — мінімальна умова побудови діалогу із зовнішнім світом, уявної картографії, яка з самого початку позначена принциповою необхідністю інтимного залишку, що не піддається передачі. Спілкування стає можливим завдяки підключенню до конвенційної мови, поступовому стиранню шарів особистого досвіду.

Жест проекту “Дитячий Світ” полягає у призупиненні буденної комунікації. Зупинка у повсякденному сприйнятті обертається дослідженням пам'яті, пошуком точок з'єднання уявних

просторів. Мінімальне графічне висловлювання використовується тут як засіб вічного повернення до неіснуючого, спроба візуалізувати спільний для всіх людей досвід.

Митець досліджує саму можливість спілкування без мови, повернувшись до образного сприйняття і відтворення реальності. Михайло Цап так коментує свої роботи: “Люди дуже часто забувають про те, що багато найважливіших речей вони пережили в дитинстві. Що краще вони пам'ятатимуть ці ре-

чі, то довше залишатимуться людьми”.

У планах художника — видання дитячої книжки із використанням малюнків, представлених на виставці. За словами М. Цапа, діти набагато легше схоплюють на картині те, що хотів передати автор, й одразу включаються у творчий діалог.

Надія ОНИЩЕНКО,
м. Ніжин

У другому числі журналу “Театр” за 1936 рік видрукували нарис Дмитра Грудини “Шлях майстра” до 40-річчя сценічної діяльності заслуженого артиста республіки Івана Олександровича Мар’яненка.

“Син мар’янівського коваля з Херсонщини, небіж Марка Кропивницького, Іван Петлішенко починав сценічну діяльність з корифеями українського театру. Втім, хоч які великі та впливові постаті Садовського, Заньковецької, Саксаганського, Мар’яненко не був просто копіювачем творчого методу і робочих прийомів своїх геніальних сучасників, — пише театральний критик. — Велика творча індивідуальність, допитливий розум, емоційна наснаженість, постійна наполеглива праця над собою висунули артиста на одне з перших місць як самостійного творця багатьох ролей, оригінального трактування низки художніх образів світового репертуару, до Мар’яненка не створених в українському буржуазному театрі”.

Із творчого доробку Грудини, який зберігається у фондах Ніжинського краєзнавчого музею, це найвправніша його робота, хоч і позначена хибами тієї складної епохи. Дісталося від рецензента і реалістові Садовському, і новаторові Курбасу... “Садовський не був до кінця витриманим, послідовним реалістом, — стверджує він. — Ставлячи п’єси свого талановитого брата І. Тобілевича (Карпенка-Карого), граючи коронні ролі в новому репертуарі реалістично-побутового театру, він, однак, дуже й дуже часто повертав на уторовані стежки націоналістичного козаколюбства, націоналістичної романтики. Саме в його театрі, з його ініціативи і за його активної підтримки махровим цвітом розцвітали жалюгідні епігони романтично-побутового театру, просвітяни-націоналісти: Б. Грінченко (“Степовий гість”) і такі, пізніше одверті націоналісти-контрреволюціонери, як Старицька-Черняхівська (“Останній сніп”, “Гетьман Дорошенко”), Черкасенко (“Страшна помста”, “Про що тирса шелестіла”) та інші”.

Ще одна характерна тогочасна цитата. “Відомі історичні виступи П. П. Постишева на червневому пленумі ЦК КП(б)У, а потім і на листопадовому пленумі ЦК і ЦКК КП(б)У 1933 р. поруч виступів ряду відповідальних тт. яскраво розкрили огидно-мерзенну роль продажних агентів троцькістсько-націоналістичної контрреволюції, які намагалися здійснити “...продаж ланів, фабрик і заводів України чужоземному капіталу, продаж трудящих України в кабалу польським магнатам, німецьким баронам”(П. П. Постишев). Тоді ж комуністичною партією було до кінця викрито і всю підло-дворушницьку роль Курбаса, цього, за словами П. П. Постишева, “злого генія, який завів театр у художній і політичний тупик”.

Правда, тут слід зазначити, що артист Мар’яненко відразу після “розкриття фашистської” ролі “митця Курбаса” зрозумів і засудив усю хибність власного шляху цього періоду як творця-художника.

Дмитро Грудина народився в багатодітній сім’ї ніжинського коваля на Мигалівці Якіма Грудини 10 лютого 1893 року. Змалку спізнав бідність і важку працю. Батько зміг дати йому лише початкову освіту. Хлопчик ріс допитливим і жвавим, і це помітила їхня сусідка Марія Заньковецька. Якось вона спитала: “А що там за соловейко співає у вашому дворі?” Це виспівувала старша сестра Дмитрика Женя. Чутлива до таланту, Марія Костянтинівна допомогла вийти на професійну сцену братові й сестрі Грудинам.

Про виняткову роль першої народної артистки України Марії Заньковецької у формуванні театральної традиції в рідному місті написано багато. У Ніжині зберігся будинок її матері (єдиний меморіальний в Україні й за-недбаний!), у якому збиралися студенти, вчителі, шанувальники театру. Тут відбувалися репетиції аматорських вистав, які їхні учасники і глядачі згадували до самої смерті. Харизма Заньковецької наповнювала високим змістом їхнє провінційне існування.

1913 року Дмитро переїхав до Києва, де працював слюсарем. 19-річним потрапив у вир революційних подій і вступив до київської групи РСДРП. У цей час російське суспільство вражене “Справою Бейліса”. Брудна антисемітська хвиля почала поглинати

ЗАРУЧНИК ЕПОХИ

Росію, і проти неї піднялися чесні люди. За завданням партійного комітету Грудина поширював листівки, в яких “справа Бейліса” викривається як політична провокація самодержавства. Це й стало причиною арешту. Дмитра Грудину засудили до двох років тюрми. Хіба міг він тоді думати, що за 24 роки ворота Лук’янівки зачиняться за ним назавжди?

1916 року, вийшовши на волю, він повернувся до рідного міста, яке було опорою чорносотенництва. Із 52 тисяч мешканців Ніжина в “Союзе русского народа” перебувало 4 тисячі дорослого населення. Невелика група українських інтелігентів на чолі з Федором Проценком поширювала українську культуру серед робітників і селян, за що її члени й отримали ярлик “мазепівців і шпигунів Німеччини”. Невипадково Дмитро знайшов серед них друзів, брав участь у театральних постановках. Проценко у спогадах зазначає, як, побачивши одного разу Грудину в ролі Данила в п’єсі “Розумний і дурень”, він зрозумів, що перед ним талановитий актор-самородок.

Та театральна популярність Грудини виявилась короткою. 1917 рік він зустрів у діючій армії на Західному фронті унтер-офі-

цером шостого гренадерського Таврицького полку. Спілкування з українською інтелігенцією не минуло для Дмитра даремно — він вступив до УРСДРП. Коли в Києві утвердилася Центральна Рада, Дмитро підтримував її, чим заслужив довіру однополчан. Його обрали головою ротного комітету, ввели до складу полкового комітету солдатських депутатів. Імовірно, що Грудина брав участь у з’їзді українських солдатів у Києві, там його обрали членом Центральної Ради у складі фракції УРСДРП. Він співпрацював з газетою “Наш голос”, був близько знайомий з активними діячами Центральної Ради Драгомирецьким, Овдієнком, Нороновичем. Його обрали до президії з’їзду, на якому було відкинута ультиматум Леніна і затверджено III Універсал.

Після розгрому Центральної Ради Грудина повернувся до Ніжина. Працював ковалем і грав у любительських спектаклях разом з М. Заньковецькою. Удруге зішлись їхні шляхи. Гра Грудини справила на Марію Костян-

тинівну приємне враження, і вона вмовила його присвятити себе мистецтву. Наприкінці літа 1918 року Дмитро вступив до трупи Садовського як актор і помічник режисера. 1920 року він став членом Української комуністичної партії. Рекомендації йому дали знайомі — Драгомирецький та Овдієнко. Усі вони підтримували тези про те, що революція на Україні має не соціалістичний характер, а національно-визвольний. За ці переконання 1920 року колишній член Центральної Ради потрапив у поле зору Надзвичайної Комісії, його заарештували й ув’язнили на шість місяців, підозрюючи в участі в залізнично-шляховому повстанні петлюрівського комітету.

1922-го Дмитро Грудина знову в Ніжині, де створив і очолив Державну театральну студію імені Марії Заньковецької, мета якої — “боротися з безграмотним малоросейством шляхом постановки класичного українського і світового репертуару”. 8 серпня відбувся перший виступ студійців. Виконували твори українських письменників, а також фрагменти інсценізації Леся Курбаса поеми Тараса Шевченка “Гайдамаки”. 28 серпня студійці показали трагедію “Гетьман Дорошенко”.

Учасники аматорського театального гуртка після вистави “Молода кров”. Ліворуч у першому ряду Євгенія Тарнавська і Дмитро Грудина. В центрі — Марія Заньковецька. 1918 р.

Наступного року він вже в Харкові, в тодішній столиці України. Брав активну участь у діяльності літературних об’єднань, співробітничав із Сергієм Пилипенком, керівником “Плуга”, близько зазнайомився з Блакитним. У 1924—25 роках він — художній керівник Народного українського театру в Харкові, водночас вів активну театральну-критичну і літературну діяльність.

У Ніжин на вулицю Липіврізьку, 5 Дмитро Грудина надсилав сестрі Жені журнали з позначеними в них власними публікаціями. 1927 року харківське видавництво ВУРПС “Український робітник” видрукувало брошуру Д. Грудини “Художнє читання в клубі”. Крім загальних статей про стан художнього читання, розміщено розділи про основні чинники в теорії художнього читання, практичні вправи і поради. Бібліографічний покажчик складався з книжок професорів Н. Рубакіна та М. Сулими, Серьожникова, академіка М. Сумцова, книжок М. Йогансена, В. Самійленка, російських авторів Долинова, Сладкопєвцева, Волконського, Озаровського, французького дослідника Легуве.

Київський журнал “Театр”, орган управління у справах мистецтв при РНК УСРР, за вересень-жовтень 1936 року в розділі “Теорія і критика” надрукував статтю Д. Грудини “Велика школа театру” про товариський вечір-зустріч колективу МХАТу імені М. Горького з керівниками партії й УСРР у Києві. Досягнуто домовленості Українського управління в справах мистецтв з дирекцією театру про відрядження кількох молодих талановитих майстрів українського радянського театру в Москву.

Почалися творчі конфлікти Дмитра Грудини з Лесем Курбасом. Вихований у душі старого класичного українського театру, він не розумів революційних новацій нового театру і тому часто й різко критикував Курбаса. Юрій Смолич пізніше згадував про ці театральні баталії в мемуарах. Пролетарські поети, прозаїки, драматурги і критики внесли в культурний процес нетерпимість класової боротьби. Ідеологи з ЦК КП(б)У постійно цькували талановитих людей. У цю “війну” втягли і Дмитра Грудину.

Успіху досягли обидві сторони. “Березілля” таки перенесли до Харкова як центральний державний театр. А в другому, найбільшому театральному приміщенні — Червонозаводському театрі — невдовзі створили ще один на традиціях побутового та російського психологічного театру. У ньому було зібрано міцний акторський ансамбль — із корифеїв старої української й молоді російської школи. Очолив його режисер Зогаров під художнім керівництвом драматурга Мамонтова та Дмитра Грудина — на той час керівника спілки “Ромбис”. Він і не здогадувався, що над ним уже нависали чорні хмари доносів.

1933 року емісар Сталіна в Україні Постишев назвав українізацію “культурною контрреволюцією”. Почався погром української інтелігенції. У слідчій справі Дмитра Грудини читаємо доноси на нього як члена контрреволюційної організації, “махрового націоналіста”. З різних людей вибивали свідчення на Дмитра, а його самого переслідували. 1936-го з політичних мотивів заборонено сценарій фільму “Наталка Полтавка”. 29 травня 1937 року Дмитра Грудину заарештували вже втретє. П’ять місяців з нього вимучували дані на інших українських інтелігентів. Це видно з того, що на протоколах затерто плями крові. Грудина то визнавав свою провину, то відмовлявся. 25 жовтня 1937 року він стояв перед судом “трійки”. Твердо вислухав рішення: вища міра покарання з конфіскацією майна. 26 жовтня він прощався зі своїми ілюзіями.

Важкі часи настали для родини “ворога народу”. Від дружини-єврейки Дмитро Грудина мав доньку Діну, якою опікувалася її українська тітка Женя. Вона приховувала і рятувала племінницю під час фашистської окупації 1941—43 років. Діна навчалася на фізико-математичному факультеті Ніжинського держуніверситету імені Миколи Гоголя, тоді педінституту. Багато ніжинців пам’ятають її вчителькою в школі. Вона й зараз листується з ними, проживаючи з родиною у США. Діну Дмитрівну, звичайно, тривожать теперішні публікації про батька, який став заручником державної системи.

ЗАХИСНИК І ЦІЛИТЕЛЬ

Народна артистка України Тетяна Стебловська “виткана” з ностальгії й молодості, оптимізму й суму, наївності й гумору, музики й величезного життєвого досвіду. Тому вона дуже близька і людям старшого віку, і молоді. Для одних вона добра мудра бабуся (Няня в “Дяді Вані” або Памела у виставі “Моя дорога Памела”), для інших — сучасна астропсихолог Софія в “Спалюємо сміття”.

Тетяна Стебловська на сцені вміє майже все: грати гострохарактерні ролі (комедійні, драматичні й трагедійні), співати (як щиро в її виконанні звучать старовинні романси!). А

колись вона у Київському театрі естради грала в мюзиклах “Шахрай мимоволі”, “Серенада Сонячної долини”, “Кіт Леопольд”, “Відьомські жарти”, виконувала монологи гумористів і сатириків.

Тетяна Володимирівна виступає з концертними номерами на радіо й телебаченні, знімається в українських, російських кінофільмах і телесеріалах. Співпрацює з різними столичними театрами, та рідний для неї Київський академічний Молодий театр. Це той стрижень, навколо якого концентрується її акторське життя, що, за словами артистки, цілком заповнило її долю-буття.

— **Тетяно Володимирівно, Ви виростили в артистичному середовищі. Бог Вам дарував чарівність, харизму, темперамент, енергетику, гарний голос. Хотілося б довідатися, наскільки зовнішнє вплинуло на Ваше усипадковане.**

— Оскільки я народилася в акторській родині (мама Ольга Юровська — прима Київської оперети, тато Володимир Стебловський — директор театру імені І. Франка, згодом театру імені Лесі Українки, бабуся Катерина Юровська — виконавиця старовинних російських і циганських романсів, тітка Ганна Юровська, мати рідна сестра — солістка Львівської й Новосибірської опер), то доля сама визначила моє місце в житті. Я змалечку була “закулісною дитиною”, в опереті мене передавали з рук до рук, тому спектаклі за участю мами я з дитячих років знала, наспівувала. Так у мене розвивалися слух і музикальність.

Проте освіта теж потрібна. Ще навчаючись у школі, відвідувала народний театр у Жовтневому палаці (це був приголомшливий самодіяльний колектив, на жаль, ми нині розгубили скарбницю самодіяльності). Там я грала, приміром, з Іриною Дукою і Давидом Бабаєвим, нині народними артистами, у “Колегах” Василя Аксьонова, “У дорозі” Віктора Розова. Виходити, починаючи зі шкільних років, на велику сцену Жовтневого палацу — це важко переоцінити.

Потім вступила на акторський факультет Київського театального інституту імені І. Карпенка-Карого, яким керував народний артист України, професор Микола Рушковський, другим педагогом був народний артист України Сергій Філімонов.

По закінченні мені захотілося, попри те, що батьки були людьми авторитетними, зі зв’язками, самостійності. На запрошення їздила в різні міста, наприклад, до Миколаєва, Дніпропетровська. Після того, як у журналі “Театр” надрукували мою велику фотографію і статтю про мене, я одержала із Самарканда запрошення зіграти Вальку в “Іркутський історії”.

Згодом зіграла молодих героїнь у спектаклях “А зорі тут тихі” (Борис Васильєв) — Женю Комельову, “Крадіжка” Джека Лондона — Маргарет, “Тіль Уленшпигель” (за романом Шарля де Костера) — Нелі, “Клоп” (Володимир Маяковський) — Ельзевіру Ренсанс, “Любов під в’язами” (Юджин О’Ніл) — Аббі, “День чудесних обманів” (за п’єсою “Дуеня” Роберта Шеридана) — Луїсу, у трагедії Шекспіра — леді Макбет. Як бачите, багато ролей.

Час, природно, бере своє. Тепер у Київському Молодому театрі

граю Дуеню у виставі за п’єсою Шеридана. У Самарканді в спектаклі “Дядя Ваня” колись грала красуню Олену Андріївну, тепер — Няню. Це закономірно, актриса повинна переходити на характерні вікові ролі.

Мені завжди щастило на режисерів, які мене, молодую акторку, перелаштовували, доручали грати характерне. Наприклад, у Миколаївському драмтеатрі зіграла сорокап’ятирічну Махору в “Любові Яровій”, яка була старша від мене принаймні удвічі (“товщинки” одягала). За це вдячна режисерові Вадимові Юровському, однофамільцеві моєї мами.

Такі ролі дають актрисі змогу шукати себе в різних жанрах, бо якщо вона консервується в амплуа молоді героїні, спізнаний перехід на характерні ролі відбувається дуже складно. Моя мама грала в опе-

без грошей, театрам бракує фінансування, зупиняються проекти. Ми випустили цю виставу фактично самотужки. За власні гроші купувала костюми, реквізит. Керівник театру Станіслав Мойсєєв привіз із дачі буфет. Спектакль має успіх, зачіпає струни серця, що для мене дуже важливо.

Театральне мистецтво не повинно бути умоглядним, його не можна дивитися з “холодним носом”. Буває, бачиш незвичайні рішення: цікаві мізансцени, сценорафію, але дійство не торкається душі, а глядач має сміятися, плакати, міркувати, тоді театр виконує свою функцію — виховну, просвітню, творчу. Коли після цієї вистави виходять 11—15-річні заплакані (так кажуть гардеробниці), я це сприймаю з душевним трепетом.

Дуже люблю і ціную в спектаклі партнера, для мене це — вісімдесят відсотків успіху. Партнер може допомогти тобі “відіграти”, а може і згубити. У цьому спектаклі працюю з чудовими партнерами: народним артистом України Олександром Безмертним, Ігорем Портянком, Ігорем Щербакіом, Борисом Георгіївським, з молодією акторкою Наталею Філіпович (це перша її роль). Добре, коли вистава створюється на єдиному підході до репетицій, це потім переходить на сцену, переливається до глядацького залу.

— **Режисер Микола Яремків знайшов теплі барви, художник Олександр Гавриш зробив вдалий оформлення-декорацію, воно грає на ідею спектаклю. Сподіваємося, що ця постановка стане довгожителем.**

— Якось прийшли мої колеги з іншого театру, подивилися “Мою дорогу Памелу” й кажуть: “Сподіваємося, Тетяно, що на цьому ти крапку не поставиш”. Я відповіла: “Ще не вечір”.

Театр заповнює всю мою сутність, сподіваюся, що в мене попереду цікаве творче життя. До речі, мій син — актор Володимир Бегма працює в Московському “Театрі Луни” в Сергія Проханова. Я за багато кілометрів від нього, від невістки, від онучки Тетяни. Вона займається музикою, голос є, дівчинка імпульсивна, цікава, гадаю, продовжить нашу акторську династію.

— **Акторська професія захищає чи виснажує?**

— Щаслива, що обрала цей шлях, бо професія захищає мене від багатьох катаклізмів, що відбуваються в житті. На репетиції вистави “Моя дорога Памела” прийшли журналісти, поцікавилися: “У країні беда, особливо у верхніх ешелонах влади. Як це позначається на вас, акторах? Як вам працюється, як ви створюєте вистави?” Я відповіла: “Річ у тім, що вже два мі-

сяці живу в Америці й не знаю, що відбувається тут”. Вони це сприйняли буквально, запитали: “Ви недавно приїхали з Америки?” — “Ні, я і тепер перебуваю там, тому що репетирую п’єсу Джона Патрика, живу в Америці, в старому будинку, в мене зовсім інший світогляд”. Справді, я живу в особливому середовищі, яке захищає мене від стресів, що їх люди отримують через наш уряд, парламент, через всесвітню кризу.

— **Маленький принц Антуана де Сент-Екзюпері захищав свою троянду скляним ковпаком...**

— Так, під своєрідним ковпаком і ми перебуваємо, особливо коли працюємо над п’єсою. Репетиція — любов моя. Це не пишномовні слова, це справді так. Коли приходжу додому, все роблю машинально, скажімо, варю борщ. Думки — навколо ролі. Моя акторська робота не обмежується 7—9 годинами. Буває, вночі прокидаюся, хапаю п’єсу, щось народилося — я повинна це записати, і потім на репетиції перевірити. Побут — ніби паралельно, занурюючись в роль, яку репетируєш, або у виставу, яку потрібно зіграти ввечері.

— **Ви знаєте радянського і теперішнього глядача. Нині лунають думки, що глядач зміниться на гірше, деградує. Чи це так?**

— Не вважаю, що глядач деградує, він стає вимогливішим, це ми відчуваємо. Не впевнена, що вистави радянського часу, зокрема, популярні “Фараони” в театрі імені І. Франка тепер сприймали б із великою цікавістю. Був інший час, інше глядацьке сприйняття. Нині внаслідок розвитку інформаційних технологій, прискорення темпу життя у глядачів з’явилося “кліпове” мислення. Вистав на три з половиною години люди не витримують, їх потрібно робити компактнішими.

— **Динаміку, динаміку подай...**

— Авжеж, у спектаклях усе повинно відбуватися динамічно. У цьому сенсі дуже цікава постановка режисера Орія Одинокого “Спалюємо сміття” київського драматурга Тетяни Івашенко. Вона колись написала спеціально для мене п’єсу “Замовляю любов”, яку поставили в Малому українському драматичному театрі. Там іде й спектакль за її п’єсою “Втеча з реальності” про наркоманію, про те, як молодь “сідає на голку” і до чого це призводить. Вистава “Спалюємо сміття” виникла з актуальних проблем: через швидкий розвиток цивілізації люди не встигають перебудовуватися, в них виникають комплекси. П’єса про те, як до психотерапевта приходять пацієнти й за допомогою рольових ігор, які тут складають і виконують, рятуються від комплексів.

Сучасні драматурги, порушуючи нагальні проблеми сьогодення, водночас зачіпають вічні теми: кохання, вірність, зрада... Дуже важ-

ливо розуміти, як драматургія це віддзеркалює і як сприймає глядач. Для цього, безумовно, потрібні сучасні засоби режисури, акторська подача, тобто має бути трохи інша форма існування на сцені й спілкування із глядачем. Театр змінюється разом із життям.

— **Для Вас чотирнадцять років у Молодому театрі, напевно, на вагу золота. Вісімнадцятирічним життя здається нескінченним, тоді ми міркуємо: “Все зможу, все встигну, підкорю вершини”. Чи були у Вас прохідні ролі, чи всі вони стали ключовими, відклалися в долі золотими краплями?**

— У театрі не може бути такого, щоб актор весь час був задоволений, насичений великими ролями. Акторів багато, в одному спектаклі може бути головна роль, в іншому — допоміжна або епізодична. Але не можу сказати, що в мене є ролі, яких не любила б (дякую гарним педагогам, вихованню). У “Дяді Вані” граю скромну роль Няні, дуже її люблю, тому що це — втілення доброти, яка огортає родину, це серце дому, вона і Соною виховала, і стала невід’ємною частиною всіх персонажів.

Природно, мені цікавіше грати Памелу. Це велика роль, є розвиток, актриса може реалізувати всі свої можливості. Зізнаюся щиро, що до роботи завжди ставлюся дуже тремтливо, не можу собі дозволити відмахнутися від якоїсь ролі. Вважаю, що повинна осягнути психологію іншої людини, її мислення, ходу, погляд, жести, манеру говорити, мислити — це все дуже цікаво. Завжди хочеться гарного репертуару, чудової драматургії й великої ролі.

— **“На кого тепер більше ходять: на акторів чи на п’єсу”?**

— Тепер, на мій погляд, менше стали “ходити” на акторів, як це було раніше. У пору мого дитинства в театрі Російської драми імені Лесі Українки сяяв-вразив Михайло Романов. Він грав у виставах “Машенька” Афіногенова, “Живий труп” Толстого, “Діти сонця” Горького. Багато театралів ходили на Гната Юру, Миколу Яковченка. Але нині глядач переважно хоче одержати (крім шанувальників “вузького профілю”, що їм цікаво простежити, якими барвами грає актор) враження від спектаклю, у якому є цікава тема, режисерські знахідки, оригінальні декорації, яскраві актори. Тому театр (принаймні наш) орієнтується на ансамблевисті вистави. Важаю, що Молодий театр Станіслава Мойсєєва дуже піднявся — рівнем культури, рівнем спектаклів, попри складнощі з фінансуванням, брак гастрольної сітки. Ми їздимо з виставами за кордон на фестивалі — до Польщі, Німеччини, виборюємо дипломи. У нашому театрі з’явився, я сказала б, європейський інтелектуальний рівень.

Спілкувався
Володимир КОСКІН

ПЕРШИЙ ЗБІРНИК УКРАЇНСЬКИХ ХРЕСТИННИХ ПІСЕНЬ

Людмила ІВАННІКОВА

Обряди, пов'язані з народженням дитини (родини, хрестини), надзвичайно таємничі. Вони не такі яскраві, як календарні або весільні, адже не стосувалися всієї спільноти, не були колективними, від них не залежала доля урожаю, приплід худоби, шлюбний добробут, вони стосувалися однієї конкретної родини, індивідуального випадку. Відбувалися, як правило, потай, в присутності двох-трьох осіб (породіллі, дитини, баби-повитухи, дуже рідко — чоловіка, під час пологів усі повинні були вийти з хати). Тому вони й не були такими поширеними.

Однак була певна система магичних дій, повір'їв, замовлянь, примовок, щоб забезпечити народження дитини, здоров'я породіллі, щасливу долю новонародженого. Оскільки ці обряди мали оказіональний характер, а до породіллі не допускали сторонніх осіб, навіть у перші дні після пологів (та й 40 днів після її контакт із зовнішнім світом обмежували), то зрозуміло, як важко було етнографам записувати пов'язане з родинами.

Як правило, інформацію брали зі слів уже поза подією. Через це записів таких мало й вони дуже стислі. Тут слід виокремити працю Марка Грушевського “Дитина в звичаях і віруваннях українського народу” (Матеріали до української етнології. — Львів, 1906, 1907), дослідження Володимира Шухевича, (Львів, 1902); Антона Онищука (Львів, 1912), П. Шекерика-Доніківа (Львів, 1918), П. Чубинського (СПб, 1877).

Значно простіше було записати хрестини, бо вони відбувалися гучно і весело. Однак рідкісними залишаються пісні, які виконували на родинах і хрестинах, пов'язані з певними ритуалами, хоч назвати їх обрядовими важко, а швидше знову-таки оказіональними. Записано цих пісень також небагато і трапляються вони епізодично в збірниках П. Чубинського, Я. Головацького, К. Квітки, Ф. Колесси, О. Кольберга. Нині стали відомі поодинокі записи братів Бодянських, О. Марковича, З. Доленги-Ходаковського, В. Говшовського, М. Павлика, Лесі Українки, Д. Яворницького; із сучасників — П. Медведика, М. Мушинки, І. Хланти та ін. Однак досі не було в українській фольклористиці окремого видання цих унікальних пісень. Немає, на жаль, і монографії, присвяченої цій темі, хоч відомі окремі дослідження вчених-фольклористів З. Кузеля, І. Франка, М. Сумцова, Хр. Ящуржинського, а також Н. Гаврилюк, С. Гвоздевич, Г. Сокіл. Тому особливо втішно, що нарешті

у Львові побачила світ довгоочікувана книжка “Хрестинні пісні” в упорядкуванні Ганни Сокіл.

Збірник вміщує 149 пісень, упорядкованих за тематичним принципом. Автор виокремлює такі розділи: “Народини. Величання коваля (журавля) як творця”, “Величання бабусі, породіллі, немовляти”, “Величання господарів і гостей-кумів”. В останньому розділі “Куми, їхні стосунки” подано окрему групу пісень, що побутують у сучасному фольклорі переважно як жартівливі, танцювальні або сороміцькі. Упорядник провела велику пошукову роботу насамперед з дослідження тих раритетних першоджерел, які нині доступні лише вузькому колу спеціалістів. Тож у новому виданні репрезентовано записи різних збирачів з різних регіонів України.

Найбільше зразків подано в записках Івана Бірецького з Лемківщини, Івана Хланти із Закарпаття, а також братів Бодянських, Опанаса Марковича, Богдана Лукашевича, Петра Медведика, самої упорядниці та студентів-філологів Львівського університету.

Якщо ж поглянути на географію записів за сучасним територіальним поділом, то найширше представлена Львівська область (15 сіл Жовківського, Яворівського, Мостиського та інших районів), Тернопільська, Закарпатська, менше — Київська, Чернігівська, Волинська, Житомирська та Івано-Франківська, майже немає записів з Полтавщини, зі Слобожанщини, з Південної України. І це зовсім не свідчить про вади впорядкування, а про те, що ареал побутування таких пісень був дуже обмежений, переважно це північно-західна частина України. Щодо пісень про взаємини кумів, то їх можна вважати хрестинними лише в тому разі, якщо на це вказує сам записувач, тож примітки збирачів, які зберегла Ганна Сокіл до кожної пісні, мають вирішальне значення для ідентифікації жанру.

Слід зважати ще й на те, що в умовах сучасного села й міста обряди, пов'язані з народженням дитини, з відомими причин нівелювалися (із середини ХХ ст. жінки стали народжувати в пологових будинках), відповідно зникла інституція бабів-пупорізків, звузилися функції кумів, взаємини між ними вже не мають характеру родинних стосунків.

Руйнування церкви й боротьба з “релігійними пережитками” призвели до того, що більшість сімей не знають, що таке хрестини, вводни, пострижини тощо. Зі зникненням обрядових дійств вийшли з ужитку й пісні, тому нові записи, зроблені в кінці ХХ—на початку

ХХІ ст., уже зовсім інші: в них більше християнських мотивів (деякі нагадують церковно-релігійні пісні літературного походження), менше архаїчних образів. Багато пісень із сучасних записів можуть виконуватись і як звичайні застільні пісні, не пов'язані із хрестинами.

Величання новонародженого ангелом впливає з догматики православної церкви, згідно з якою дитину до семи років вважають безгрішною, її причащають без сповіді й хоронять “ангельським чином” (спеціальний чин відспівування немовляти). Згідно з цим ученням, діти, що померли до семи років, поповнюють сонм ангелів.

До речі, за коментарями записувачів можна спостерігати, як нівелювалась родильна обрядовість. Приміром, у кінці ХХ ст. роль баби-повитухи в ритуалі купання на похрестинах замінювала рідна бабуся новонародженого (мати породіллі).

У передмові Г. Сокіл уперше в українській фольклористиці ґрунтовно досліддила хрестинні пісні в системі жанрів обрядового магичного фольклору (зокрема, їхній зв'язок із весільними піснями), жанрову специфіку, систему образів і символів, зв'язок із прадавніми уявленнями про народження людини, а також сферу побутування, обставини і час виконання, історію збирання та дослідження цих пісень. Щодо жанрових особливостей, то автор виокремлює серед них пісні величально-побажальні, гумористичні, застільно-бесідні. Г. Сокіл дослідила символи, що зустрічаються в піснях, — це символи світового древа, коваля-деміурга, журавля як еротичного начала, морозу як символу позашлюбних любовних взаємин.

Стосовно символу журавля в родильних піснях, здається, можна посперечатися з упорядником. Г. Сокіл, спираючись на одні наукові дослідження (Н. Гаврилюк, Т. Володзіна) і відкидаючи інші, дотримується погляду, що журавель — втілення духа-божества, який приносить дітей, символ слов'янського бога Рода, а в даному разі він — “художньо-поетичний витвір, пов'язаний з ритуальним оформленням кінцевого стану одужання”. Однак самі тексти прозора засвідчують протилежне: журавель — символ чоловіка, батька дитини,

який домагається інтимних стосунків із дружиною:

Ой дождавши до неділі
Да придибав журавель
до роділлі.

— Ось іди, журавель, іди до діток,
Ще не загоївся мій животок!

За свідченнями респондентів з Поділля (Вінниччина, Хмельниччина, наші записи), породіллі до 40 днів не приймала чоловіка (на цей час було ще багато заборон для неї, найголовніше — вона не повинна була ні з ким контактувати). І лише після того, як над нею звершували церковний обряд “вводни”, вона розпочинала повноцінне сімейне і громадське життя. Тому в пісні співається:

Да вже шостої да недільки
Да придибав журавель
до породіллі.

— Годі ж тобі, журавель,
іти до діток:
Уже загоївся мій животок.

Є ще й інші фольклорні зразки, що переконливо свідчать на користь цієї думки. Це балади про вдівця (“Ходить журав по горі, а журавка по другій”, “Налетіли журавлі”), весільні пісні (“Занадився журавель”), веснянки, в яких журавель розганяє дівочок, вищипує бабині коноплі, хапає наречену:

Просилася галочка:
— Пусти ж мене, журочка!
— А я тебе не пушу,
Тільки пірця розпушу!

Загалом хрестинні пісні можна назвати ще й одним з видів української еротичної поезії. Завуальований в архаїчних образах-символах,

які тепер вже малозрозумілі сучасникам, елемент еротики яскравий у піснях, особливо тих, які пов'язані з народженням дитини. В них приховані давні уявлення про космічне походження дитини, про жінку як дикого звіра (куницю, бобра) і чоловіка як воїна-мисливця:

Ой спасибі тому ковалю,
Що сковав дитину
Під сую годину,
І ковав, і хотів,
І куючи не впотів,
І в рученьки не хукав,
І в ніженьки не тупав,
І добро, і тепло
Добувати було.

Зелена, зелена в лузі трава,
Милая і любая в мужа жона,
А він же її зажартовав,
Кунію шубочку попорвав.

Такі прадавні поетичні образи-символи збереглися в українських народних казках.

Цікавий цикл пісень про еротичні стосунки кума з кумою — на них натякають такі символічні дії: кума пасе коня кумові, дає йому рибки в черепочку, товче з ним пшоно в ступі, кум косить кумину сіножать, заводить її у виноград або у вишеньки, пригощає ягідками, оре, сіє, волочить, вибирає кумі конопельки.

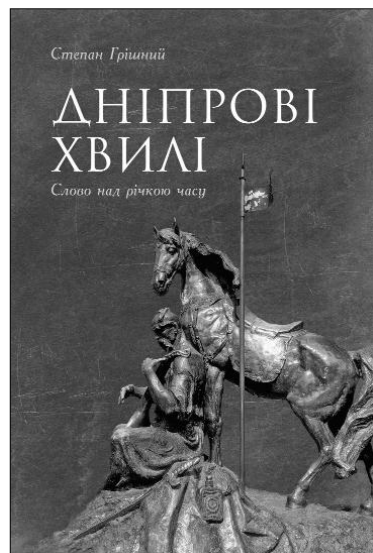
В українській народній творчості поширений міфологічний сюжет про виникнення річок, долин, озер з тіла кума й куми, які нібито вчинили перелюб. (Такі стосунки були заборонені церквою, оскільки кум і кума вважаються братом і сестрою у Христі). А ось пісень на цю тему дуже мало — у збірнику представлено два варіанти пісні “Прийшов кум до куми”. В одному лише примітка збирача натякає на зв'язок пісні з легендарним сюжетом, в іншому ж остання строфа (“причеплена” сюди з якоїсь балади, бо має іншу ритмічну структуру) вказує на наслідок гріха:

Ой пішов кум горою,
А кума долиною,
Ой став кум рожею,
А кума калиною.

Цей мотив поширений і в баладах, і в піснях про кохання (“Ой зацвів козак терном, дівка — калиною”), де йдеться про розлуку закоханих, і він не обов'язково пов'язаний з інцестом, хоч, можливо, зв'язок цей втрачено через давність його походження.

Загалом збірник Ганни Сокіл має високу філологічну вартість — тут бачимо й особливості говірки кожного регіону, і розмаїття мелодій. Сподіваємося, він згодиться не лише науковцям, а й тим, хто прагне відродити у побуті традиційні українські звичаї й обряди.

«УКРАЇНУ, ЯК ЗІНИЦЮ, БЕРЕЖІМО, ЛЮДИ!»

Василь КЛІЧАК

Цю книжку Степан Грішний писав понад двадцять років. За цей час опрацював багато літератури

довідкового, енциклопедичного характеру. Тема надто цікава — історичний шлях України від найдавніших часів. Називається книжка “Дніпрові хвилі. Слово над річкою часу” (Видавничий центр “Просвіта”, 2008). За поетичними рядками бачимо цілі картини: прапращури наші дніпriansь орють, сіють, вирощують хліб, воюють з наїзниками ворогами, захищають свою землю. Є фрагменти з Трипільської культури, стогівської, яку творили орії-арії. Тоді “над Дніпром зійшла, над вільними чубами, зорею ладу й шани державна булава”.

Чимало часу спливе, доки засяє вона “в руці Богдана”. Була ера язичництва, наш предок Грецької ішов до “капища громади, в Неба там питав поради...” У примітках до поеми автор намагається сміливо

подати власне бачення історичних подій. Так, наприклад, “християнська віра виникла не на порожньому місці й не з іудаїзму (з його кривавими жертвами), а на ґрунті попередньої сонячної й усьупереч іудаїзму (як і Євангеліє)... Традицію сонячної віри несе передусім православ'я — сонячним кольором і Хреста, і ряс. А католицтво наслідує традицію сарматів-вогнепоклонників чорним кольором хреста на мантиях”.

Історичний шлях наших предків автор розглядає в загальноєвропейському контексті. Адже були в них контакти із кельтами, галами, персами, ассирійцями. Окрема сторінка нашої історії — скити, Скитське царство. Подніпров'я населяли укри, укрняни, а ще цей край звався Словутією. “У

цих краях слов'янська мова кучерява вміла жити...”

А ще наших предків готи називали гунами. Цікавий неологізм автора: “Гей, за туманом гей, бо гунія йде...” Таких знахідок багато. Скажімо, іронія звучить про наших пращурів у рядках:

Деся вони почнуть алфавіт
“А Би Ви Го Да...” складати —
за абетку вдома править
тільки “А Би Ви Пи Ти...”

Така інвектива стосується не всіх. Наприклад, племена полян, що населяли давньоукраїнські землі на Подніпров'ї, відрізнялися від інших тим, що

Тут поляни-україни,
долі пасинки тямущі,
доброчесні, непитуші,
не чинили блуду й зла.

Міцне в нашого роду коріння,

не висушили його вітри історії. Свою поетичну оповідь автор завершує словами:

Доки Сонце боголице
Живить наші груди,
Україну, як зіницю,
Бережімо, люди!

Складна була наша історія. Та “Дух Святий, Дух небесно-золотий” завжди оберігав наш народ.

У відгуку на твір Степана Грішного академік Микола Жулинський зазначив: “Шановний добродію Степане! У Вас дар белетриста, пишете Ви образно, відчувається ваша емоційна напруга, пристрасть, позиція ж Ваша незаперечна, і я її поділяю. Радію, що такі патріоти, як Ви, пане Степане, є, і я дякую за чесне “Слово...”

Автор дуже хоче, щоб з його книжкою ознайомилась молодь — школярі, студенти. “Просвіта” активно сприяє йому в цьому.

Вітаємо Степана Степановича із доброю книжкою і зичимо йому міцного здоров'я.

ТАНЕЦЬ, ОБІРВАНИЙ КУЛЕЮ

Євген ЦИМБАЛЮК,
Рівненська обл.

Анатолію Демо-Довгопільському, засновникові Рівненського українського театру, з його непересічним талантом та дивовижною працьовитістю належало б стати одним із найяскравіших театральних діячів України. Втім, творчий політ і життєвий шлях драматурга і режисера-постановника 1943 року обірвала фашистська куля під час масового розстрілу української інтелігенції. Відтоді ім'я Демо-Довгопільського призабуто. Лише зрідка про нього згадували в історичних розвідках (переважно діаспорних). Нині образ Демо-Довгопільського повертається завдяки книжці “Живе слово — рухом, звуком, барвою”, куди ввійшли твори патріота-подвижника і спогади-розповіді про нього.

Таким залишився світлий образ
Анатолія Демо-Довгопільського

любов його до України. Зрештою, українським духом Анатоль був пройнятий ще з дитинства. Його батько входив до складу керівництва Української Народної Республіки (очолював Державний банк).

У другій половині 30-х років XX століття юнак навчався у Рівненській українській гімназії. Тривалий час працював у Кракові. Лише на початку Другої світової повернувся до Рівного. Організація театру стала його найважливішою справою. Ще він був талановитим балетмейстером, організувавши фактично всі танцювальні номери до вистав, надавши нового колориту таким суто українським танцям, як гопак, чумаки, запорожець.

Театральна трупа складалася частково з акторів колишнього радянського театру, частково —

із приїжджих акторів й аматорів. Мистецький рівень був надзвичайно високий. У вересні 1941 року відбулася перша вистава — “Мартин Боруля” І. Карпенка-Карого. Згодом були поставлені п'єси І. Котляревського. М. Кропивницького, Б. Грінченка, С. Васильченка, М. Куліша, підготовлено виставу за повістю Демо-Довгопільського “Кохання верховин”.

Успіх театру визнавали й німці, які також приходили до затишної зали Зафрана, де відбувалися вистави. Однак керівництву театру, зокрема й Демо-Довгопільському, не вдалося уникнути трагічної долі.

— Керівник театру мав нагоду врятуватися, — розповідає колишній артист Рівненського українського театру Сергій Примакевич. — Одного разу після закінчення вистави, коли я змивав грим, до кімнати вбіг німець з автоматом. Запитав: “Де пан Анатолій?” Я здивувався: німець, а розмовляє українською. Кажу: “Там, на сцені”. А він: “Скажи йому, що його сьогодні мають “відвідати”. Тільки щоб ніхто більше цього не чув”. Пан Анатоль подякував за застереження. Почав готуватися до втечі, але не встиг. Німці були вже на порозі. Чорний хід також перекинули. На Демо-Довгопільського одягли кайданки. Зробили обшук у приміщенні. Забрали із собою кілька книжок, зокрема й “Кохання верховин”. Тоді ж заарештували ще кілька осіб із театру.

Після його розстрілу (15 жовтня 1943 року) Рівненський театр майже перестав існувати, хоч деякий час втримати його “на плаву” ще намагалася пані Омелянович-Павленко.

ДО СЕРЦЯ — КРІЗЬ ТЕРНИ

Євген ЦИМБАЛЮК,
Рівненська обл.

Традиційний фестиваль “Червона калина”, який проходить у Дубенській виховній колонії, цього року був позначений козацькою тематикою і приурочений до 360-ї річниці створення Української козацької держави. Нинішня “Червона калина” позначилась не тільки участю у вокальному, декламаторському, танцювальному, стрілецькому, спортивному конкурсах, а й найбажанішою мрією для шести юних тутешніх вихованців — за хорошу поведінку, відмінне навчання й активну участь у громадському житті вони отримали умовно-дострокове звільнення.

А передувала конкурсній програмі поїздка найкращих вихованців установи на поле Берестецької битви, звідки було доставлено землю і вміщено її в капсулу, щоб

надалі передавати як символічну естафету від фестивалю до фестивалю.

Козацьким духом пройнялася і змагальна частина заходу. Чи не найтепліше глядачі (зокрема й батьки засуджених) сприйняли пісню “Запорозький писарю”, гумористичний лист козакам наступних поколінь, сценку з повісті Миколи Гоголя “Тарас Бульба”.

Під час нагородження переможців заступник голови Державного департаменту з питань виконання покарань Наталія Калашник зокрема зазначила: “Виховна колонія — це не місце, де пригасають людські надії, таланти. Навпаки, це місце, де іскринка таланту має виявлятися, щоб після відбуття покарання спалахнути з новою силою й принести користь суспільству”.

Саме цим і керувалися активісти, які започаткували і вже протягом багатьох років проводять у колонії “Червону калину”.

Під час фестивалю

Юрій РУДЕНКО,
професор НПУ
ім. М. Драгоманова,
академік АН ВО України

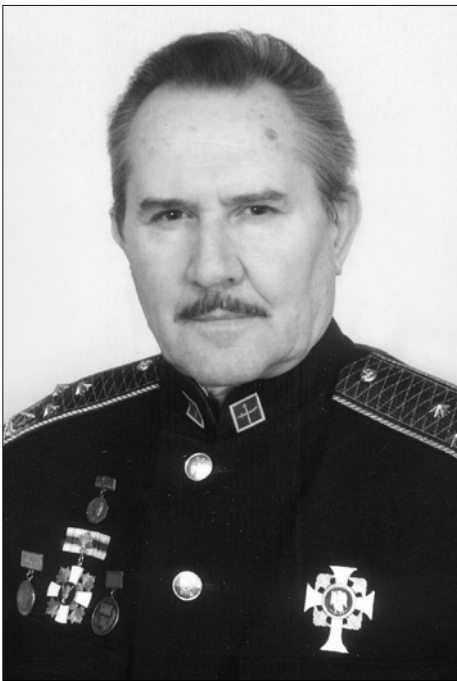
Чимало наших співвітчизників, зокрема журналістів, кінооператорів, митців, педагогів, громадських діячів, представників сучасного козацтва добре знають Олександра Вертелецького — людину невичерпної енергії та ентузіазму. Йому в серпневі дні виповнилося 65. Він — у розквіті життєвих і творчих сил, злетів серця і душі.

Його родовідні корені сягають козацької доби. З історичних документів відомо, що в Іллінцях на Вінниччині в полковника Богуна був сотник Вертелецький. Згодом він став каліницьким полковником. А 1661 року Смілянська козацька рада обрала його наказним гетьманом.

Олександр народився 1944 року. Коли батько визволяв Київ, йому на лічені години дозволили відвідати кохану дружину. А після побачення він пішов далі виганяти ворога з землі своїх предків. Загинув смертю хоробрих. Батько й син так і не бачили один одного. Мати, солдатська вдова, віддавала все тепло й любов єдиному синові.

Натхнений козацьким походом, а бойовою звичаєм батька, Олександр вирішив усе життя розкривати вірність козаків Богові й Україні, їхню відвагу в боротьбі з поневолювачами, високі злети сили духу рідного народу.

Закінчив Київський державний інститут театральних мистецтв ім. І. Карпенка-Карого, працював кінооператором в “Укркінохроніці”. Зняв більш як 100 хронікально-документальних стрічок. Серед них широковідомі “Богдан Хмельницький”, “Зійшов солдат на п'єдестал”, “Крила мужності”,

“Слово після страти”, “Солдатські вдови”, “Співає “Росинка”, “Одна доля на двох”, “Школа в Сахнівці”, “Я вбитий у Сталінграді” та інші.

Устрічці “Солдатські вдови” О. Вертелецький в одному кадрі зібрав 268 удів села Мельники на Черкащині. Лише в одному селі — 268 удів, стільки само понівечених дол. Тепло душі й милосердя до людей, співчуття їхньому горю пробуджують почуття вдячності за подолані ними труднощі, за вихованих дітей і внуки.

На глядачів вражає діють кадри з фільму “Богдан Хмельницький”, в яких художньо відтворена козацька минушина. Кадри про “українські піраміди” — козацькі могили, розкидані по всій землі звияжних предків, які, ніби живі, тримають на своїх ра-

ДЖЕРЕЛА ТВОРЧОСТІ

менах блакитне шатро неба Вітчизни, не забуваються ніколи.

Документальний фільм “Солдатські вдови” отримав головний приз на Всесоюзному кінофестивалі в Києві (1984). Саме цей фільм із багатьма відкрит-

тий у Сталінграді”, показані на XXXVII і на XXXIX сесіях Генеральної Асамблеї ООН як найкращі фільми, що розкривають трагедію людей і велич їхнього духу, відзначені премією Спілки журналістів України.

Уся творчість О. Вертелецького переконує, що синівська любов до матері-України, ідеологія і філософія, лицарська мораль козацтва є непорушним історично-духовним підмурівком життя рідного народу. Митець вливається до лав відродженого українського козацтва. 1999 року О. Вертелецький створив Солом'янське козацьке товариство, згодом Святошинське козацьке товариство в Києві. Козаки обрала його отаманом Козацького товариства України.

Кіномитець, патріот, він любить молодь, пояснює їй, що наш народ має високі духовні ідеали. Це ідеал людини-козака, людини-лицаря. Тому історична пам'ять, національна свідомість українців свято береже духовні цінності українського козацтва і передає їх новим поколінням.

Ювіляр турбується про козацький гарт джур, молодих козаків, власним прикладом підтверджує, що український козак — це душа правдива, справедлива і незрадлива, а Бог і Україна — його непохитні духовні підвалини.

З кінця 90-х років О. Вертелецький опікується відродженням храму Ікони Божої Матері на Південній Борщагівці, церкви Святого Миколая (Притиска) на Подолі

та храму Стрітіння Господнього на Львівській площі в Києві.

Як кінооператор О. Вертелецький знімає події, що відбуваються в Музеї архітектури і побуту в Пирогові, веде відеочасопис українського козацтва. І все — власним коштом.

Олександр Іванович знімав пам'ятне дійство посвяти 10 січня 1999 року в козаки Віктора Ющенка. Майстер операторського мистецтва згадує:

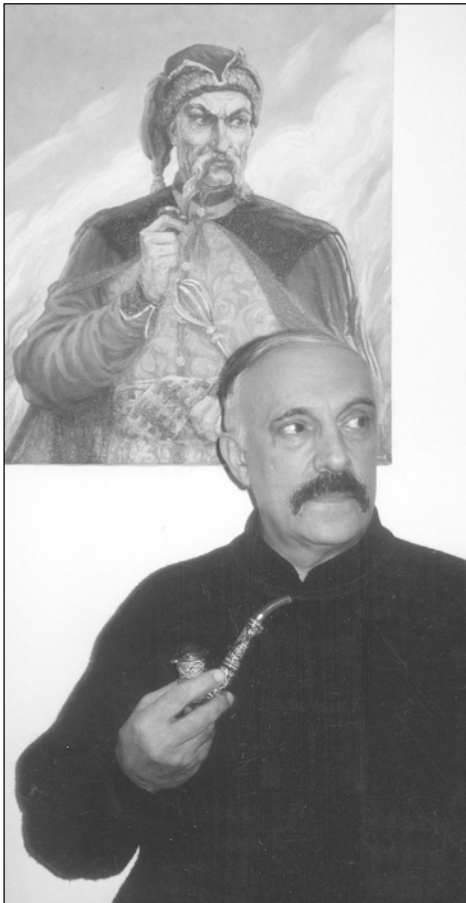
— Я знаю Віктора Ющенка ще з тих часів, коли він був головою Національного банку України. Ніколи не забуду, як він повів співробітників у Моринці, на батьківщину Тараса Шевченка. Я теж там був. Ми бачили, як занепадав музей, валилася дякова хата. Коштів на ремонт не було, і Віктор Андрійович зібрав банкірів, щоб показати їм це. За кожним банкіром був закріплений певний об'єкт Шевченкового краю. Віктор Ющенко сказав тоді: “Хлопці, тихо, без преси, без телебачення, без самореклами — як батькові своєму — все зробимо, відремонтуємо все, що треба”. І коли почув ці слова — “як батькові своєму”, зрозумів і повірив, що Віктор Ющенко завжди буде дбати про національні інтереси матері-України.

Друзі, побратими, українське козацтво щиро вітають Олександра Івановича Вертелецького з ювілеєм, бажають невичерпних джерел здоров'я і наснаги, здійснення творчих задумів, нових звершень в ім'я розквіту рідної України!

З роси і води Вам, славний козаце!

ВАСИЛЬ ЛОПАТА: Я НІБИ ЖИВ СЕРЕД ГЕРОЇВ ГОГОЛЯ

“Козаки вже запалили люльки”

його твори, коли я працюю над ілюстраціями до них.

А вперше він явився мені в далекому дитинстві “Тарасом Бульбою”. І це був вибух, що приголомшив мене. Тоді не замислювався, не усвідомлював літературних засобів: гіпербол, метафор. Просто беззастережно вірив кожному слову, зачарований його магією, ішов слідом за автором, не в змозі відірватися від захоплюючого читання. Я відкрив для себе незнайому Україну — героїчну, піднесено-романтичну. Сіре злиденне життя, змучені буднями люди відступили, а натомість з’явилися благородні, могутні, сильні й славні велети.

Трагедія, поразка, смерть героїв, але яке світле почуття гордості, братства, самопожертви вони викликають! Мені здається, що сформувало моє трагічне амплуа як художника не тільки життя, а й саме ця книжка.

Щасливий, що прочитав її ще до вивчення в школі з неупередженням сприйняттям, переживши глибокий емоційний стрес, що очистив й освітив мене.

Тільки зараз мені болить непоправність помилки хворого, залежного від царя, дивного від народження Миколи Васильовича — зміни тексту до другої редакції “Тараса Бульби”, які знищили художній запал і внесли історичну плутанину в цей безсмертний шедевр.

У листі до В. А. Жуковського Гоголь писав: “Знаю, що... потомки земляков моих, может быть, с глазами, влажными от слез, принесут примирение моей тени”.

Він наче передбачав і сподівався, що ми зрозуміємо й пробачимо йому за вимушений конформізм.

Я щасливий, що ніби жив серед героїв М. В. Гоголя кілька років, ілюструючи “Тараса Бульбу” та “Страшну помсту”.

І хоч обидві повісті оспівують героїчну боротьбу українських козаків проти польських поневолювачів, образна система їх різна.

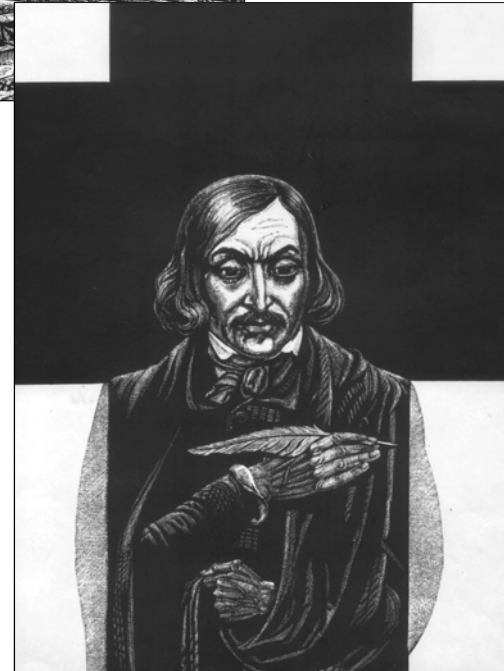
Повість “Тарас Бульба” захопила мене патріотичністю, відданістю козацькому братерству. Здавалося, що багатофігурні динамічні композиції, виконані технікою чорнобілої гравюри, найповніше передають трагізм і звитягу твору.

А образний лад “Страшної помсти” ґрунтується на глибинній метафізичності, на різноманітних асоціаціях, що схожі на кольорові сни.

Ці напівреальні відіння Гоголя живляться українською прадавньою міфологією; це дало мені як художникові великі можливості для створення образотворчого еквівалента геніальної повісті. Для втілення задуму я використав кольорову гравюру.

Люблю Гоголя за щемкі “Шинель” і “Записки божевільного”, де його ніжна, чутлива душа пробуджує і захоплює нас до співчуття і доброти. Люблю його чудове почуття гумору в “Ревізорі”, “Одруженні”. Схиляюся перед ним за його чисту й правдиву віру, заради якої він пожертвував усіма досягненнями і славою. Пишаюся його надзвичайним талантом, завдяки якому він посів на лежне місце у світовій літературі, за дивовижний універсалізм стилів, жанрів і тем, за співучу, барвисту, соковиту мову, за те, що відкрив людству

чарівну, прекрасну, ідеалізовану Україну, яка ще колись постане перед світом в усій своїй красі й величі.

“Смукот”

Петро АНТОНЕНКО
Фото Валерія СЕНЧУКА

ДЗВІН ВАРЯЗЬКИХ МЕЧІВ

Чернігівщина стає одним із центрів української археології. Цьому сприяє багата історія давньої Сіверської землі. Саме тут, на півночі області, знаменита Мезинська стоянка первісної людини, відкриття якої понад століття тому стало науковою сенсацією світового значення. Археологічні дослідження Чернігова, Любеча, Новгород-Сіверського відкрили багато не відомих досі фактів.

Невипадково на історичному факультеті Чернігівського державного педуніверситету ім. Т. Шевченка (його щойно реформовано в Інститут історії) відкрито нову спеціальність — археологія.

При університеті працює й Інститут стародавньої історії та археології Північного Лівобережжя, який очолює відомий чернігівський археолог Володимир Коваленко, завідувач кафедри археології педуніверситету. Саме він уже друге десятиліття керує міжнародною археологічною експедицією, яка досліджує Батурин. Значною мірою завдяки цій експедиції до нас повертається історична правда про гетьманську столицю України.

Експедиція почала черговий польовий сезон. Знову, як і в попередні роки, на дослідження в Батурин приїждять із Торонто археолог, виконавчий директор українсько-канадського Батуринського археологічного проекту, доктор Канадського інституту українських студій Володимир Мезенцев. Тож чекаємо на нові наукові відкриття.

Ще один напрям роботи Володимира Коваленка ось уже протя-

гом десятиліття — дослідження варязької сторінки нашої слов'янської історії. Не забуваймо, що варязька династія Рюриковичів сім століть володарювала на наших землях, органічно злившись зі слов'янським етносом. Саме правнук Рюрика Великий князь Київський Володимир Святий охрестив Русь. Тож сенсацією стало відкриття археологами під керівництвом Коваленка давньоварязького городища в околицях Чернігова, поблизу села Шестовиця.

Перший київський князь із варязької династії Віщий Олег, ідучи з Новгороду на Київ, 882 року здобув Любеч, а невдовзі й столицю племені сіверян Чернігів. І віднайдені археологами військовий табір, можливо, заклад самі він. Принаймні протягом півтора століття цей “гар-

нізон” контролював водну й сухопутну торгову магістраль знаменитого шляху з варяг у греки.

Дослідження городища приносять дедалі нові відкриття. Так, 2006 року було віднайдено пишне поховання конунга — варязького вождя. Після двох років реставрації унікальні прикраси, зброю та інші знахідки нині експонують у Чернігівському історичному музеї.

Нещодавно в Чернігові завершився III Міжнародний польовий археологічний семінар “Матеріальна та духовна культура Південної Русі”. Він, зокрема, був присвячений дослідженням городища в Шестовиці. Володимир Коваленко представив учасникам наукового зібрання “Проект відтворення табору вікінгів IX—початку XI століття у Шестовиці” з макетом

городища. З доповідями виступили відомі вчені — академік Петро Толочко, члени-кореспонденти НАН України Микола Котляр, Олександр Моця, Гліб Івакін, професор Центру досліджень Візантійської цивілізації (Париж) Костянтин Цукерман, завідувач відділу археології Інституту історії Академії наук Білорусі Ольга Левко. Ішлося про дослідження в Любечі, де планують відтворити замок Володимира Мономаха, який тут княжив. Обговорювали й результати археологічних досліджень найпівнічніших скіфських курганів неподалік Чернігова, а також Мезинської стоянки.

Учасники семінару стали гостями IX Міжнародного фестивалю варязько-слов'янської культури “Король—2009” у Шестовиці. Його назвали на честь урочища, де розташоване варязьке городище. Фестиваль — чудовий приклад того, як залучати молодь до вивчення історії. Організатор — Чернігівський клуб історичного фехтування, співорганізатори — Чернігівські районні державна адміністрація і рада.

Кілька днів у чарівному лісі неподалік Десни тривало свято. Були виставки робіт народних майстрів, змагання бардів, конкурс-демонстрація моделей тисячолітнього одягу. Звісно, одяг виготовлено нині, але він відповідає давньому вбранню князів і княгинь, дружинників і простолюдинів.

“Родзинкою” фестивалю були військові турніри. У вправності стрільби змагалися лучники. А найбільше захоплення глядачів викликали поєдинки воїнів “меч—щит” і “меч—меч”. Усю зброю, військове спорядження учасники фестивалю мають виготовити самі, та й коштує воно чимало. Важать обладунки близько 20 кілограмів. Мечі, до речі, справжні, бойові, але затуплені.

У фестивалі взяли участь представники Білорусі й України (Київ, Львів, Житомир, Вінниця, Сімферополь, Луганськ тощо). Почесним гостем був Надзвичайний і Повноважний Посол Королівства Норвегії в Україні Олав Берстад, який приїхав із двома доньками. Гості зі Скандинавії постійно приїждять у Шестовицю.

РІЗЬБЯРСТВО — ВЕЛИЧЕЗНА НАСОЛОДА

Надія КИР'ЯН

Відвідавши виставку лемківської дерев'яної різьби в Національному палаці “Україна”, згадала зворушливі поетичні рядки Богдана Ігоря Антонича, сторічний ювілей якого Україна відзначає цього року: “Тешуть теслі з срібла сани...”, “Прийшли лемки у криснях і принесли місяць круглий...”

Виставку створили герої цих рядків. Поетичний край гірських потічків, лісів, полонин і сама природа розвинула в них високі естетичні смаки, самобутню культуру і здатність до творчості. Школа лемківського різьбярства сягає XV століття. Найдавніші царські врата походять із села Балотянка на Лемківщині.

Організовано виставку в рамках святкових заходів, присвячених Дню Незалежності України, за підтримки Міністерства культури і туризму та громадського об'єднання “Лемківщина” імені Богдана Ігоря Антонича, голова якого — народна артистка України, лауреат Національної премії України ім. Т. Шевченка Ніна Байко.

“Лемківська дерев'яна скульптура має глибинну історію, але надто мало знана, — розповіла Ольга Бенч, заступник міністра культури і туризму України. — Лемківщина колись розташовувалася на території нинішньої Польщі, й тут присутні митці, які народилися ще в ті часи й продовжують традиції своїх побратимів. Багато з них пережили життєву трагедію, пов'язану з депортацією. Майстри-різьбярі оселилися в різних областях України, працювали в колгоспах, а вечорами відтворювали навколишню красу. Деякі й не знають, що їхні роботи виставляють у музеях. У виробках лемки досягли світ: відображали дерева, звірину тощо, створювали складні композиції, робили речі для домашнього вжитку”.

Своїми життєвими “університетами” поділився учасник виставки Андрій Красівський, один з найстаріших представників лемківської різьбярської школи: “Коли нас примусово виселили з Польщі, було дуже важко. На Тернопільщині є село Потутори, куди нас “викинули” — шукайте, мовляв, со-

Кияни Галина Вергун, Майя Глушак, Валентина та Сашко Прокопенки з відомим майстром художньої різьби по дереву Степаном Кищак. Фото Ніни Гнатюк

бі житло, де хочете. Депортовані знайшли прихисток у різних місцях: хто в Гутиську, хто на Миколаївщині, Одещині тощо. Із Тернопільщини я приїхав до Трускавця, вступив до художнього комбінату, там працював до пенсії. Різьбярства навчався в одного з найталановитіших митців Михайла Орисика та членів його родини”.

По-різному склалися долі цих людей, але багато з них успішно продовжували традиційне заняття.

Народний майстер, професор Степан Кищак ініціював заснування 1949-го у Львові художнього комбінату імені Лесі Українки. Сюди майстри здавали свої роботи, які згодом закуповували музеї. Він народився в Криничі, закінчив гімназію в Польщі, потім Львівський університет, а нині викладає англійську мову в академії. Автор книжки “Корені лемківського різьблення”. Деякі з його робіт представлені на цій виставці.

Найстаріші митці Андрій Сухорський зі Львова, Андрій Красівський із Трускавця, Данило Долинський з Тернопільщини також продовжують традиції батьків, дідів і передають дітям.

Про захоплення сакральною різьбою розповів відвідувачам представник молодшого покоління майстрів Михайло Шиманський, а наймолодший з присутніх Ігор Михайлишин із села Гутиська Бережанського району наголосив, що в його селі це традиційне мистецтво.

На виставці представлено понад 100 експонатів: кругла, плоска, скульптурна

різьба, декоративні тарелі, унікальні палиці. 25 робіт надав Музей народно-декоративного мистецтва, що на території Києво-Печерської лаври, інші привезли зі Львова: 25 з історичного музею, 10 — з Музею просто неба, 30 — з етнографічного, деякі роботи з музею Івана Франка, з Дрогобицького міського муніципального музею тощо. Ці вироби, на жаль, переважно перебувають у фондах, а вони надзвичайно цікаві й мало знані в Україні. Крім того, кожен з різьбярів має вдома унікальні колекції робіт попередників.

Представлено тут роботи народного майстра Івана Мердака, який народився на Лемківщині, останні роки мешкав на Херсонщині, спеціалізувався на скульптурах великих розмірів. 250 його робіт прикрашають державні установи в Німеччині.

Майстри розповіли, що матеріалом для творчості переважно служить липа, яку потрібно сушити 5—6 років, добрі палиці з груші — структура цього дерева дуже гарна. Інструменти, які використовують, майже не змінилися. Найбільш уживані — долота, яких в Андрія Сухорського, наприклад, близько сотні: круглі, плоскі, криві тощо.

“Щоб вийшло щось гарне з дерева, потрібно вкласти душу, — сказав Данило Долинський. — Різьбяр перебуває у вічному пошуку. Він створює свій почерк: почерк писати, творити, одягатися, жити”.

“Різьбу треба любити, вона приносить величезну насолоду”, — підсумував Михайло Шиманський.

Роботи Андрія Сухорського. Фото автора

Ольга МАНІШИНА,
Ніка КРИЖАНІВСЬКА,
Коломія — Київ

ДИВОЦВІТ ПРИКАРПАТТЯ

Щедрість, краса, натхнення — так можна охарактеризувати виставку вишивок Ганни Сов'як у Київському міському центрі роботи з жінками. Їх понад сто: декоративні картини, ікони, рушники, скатертини, серветки, сорочки вражають розмаїттям кольорів. Мені пощастило поспілкуватися з пані Ганною.

— Вишивати почала з шести років. Дитинство минуло у селі Спас на Івано-Франківщині, де вишивають усі жінки. Мама, як і вся рідня, шанувала традиції, тож змалечку прищепила мені любов до народного мистецтва. Мала через це навіть неприємності, коли під час уроків вишивала під партою, аж доки звучав розгніваний голос учителя: “Вийди з класу!”

Перший рушничок вишила із залишків ниток з бабусиної скрині: муліне, ірису, шовку. Бабуся, як і її сестри та родичі, пережила війну, розкуркулення, репресії, заслання в Хабаровськ, але зберегла в серці та передала мені палку любов до рідного Прикарпатського краю, автентичного візерунка, який увібрав тепло рідної природи, красу сонячних кольорів і жар чорнобривців біля хати. Саме у

жовтогарячих тонах мої перші вишивки: подушечка та сорочки для братиків.

Ганна не просто вишивала, а зранку до ночі захоплено творила красу й незабаром досягла такого рівня майстерності, що до неї, ще школярки, приходили радитися старші жінки.

Після школи почала працювати лаборантом на соко-екстрактному заводі в Коломиї, де і зустріла свою долю. “Після весілля чоловік спочатку ображався, що багато часу сиджу за п'яльцями. Але я не розгубилася: він любить рибалити — я не сперечалася, тоді й він мене зрозумів. А зараз і чоловік, і сини Ігор та Йосип у всьому мене підтримують і допомагають”.

Тільки завдяки підтримці родини Ганна Сов'як успішно організовує численні виставки робіт у різних містах України. Її нагороджено багатьма дипломами й від-

знаками. 2009 року за високий професіоналізм й особистий внесок до скарбниці українського мистецтва, розвитку національної культури та утвердження слави України стала володаркою “Золотої голки України”.

Пощастило побувати і в США — запросили взяти участь у міжнародних виставках народних промислів, які проходили у Вашингтоні й Бостоні. У Лос-Анджелесі побувала у дерев'яній церкві, копії Михайлової

церкви в Коломиї, яку збудували представники української діаспори. Це було зворушливо, як і те, що відвідувачі виставки, роздивляючись вишивки, не вірили, що це ручна робота. Але навіть на виставках Ганна Сов'як не перестає працювати, бо вишивання — це і радість, і натхнення, і здоров'я. Хоч би де була, завжди молиться у храмі до ікони Божої Матері й дарує серветки церкві.

Мисткині радісно відчувати, що серед молоді зростає інтерес до самобутнього народного мистецтва: прикрашати житло вишивкою стало модно. Радіють діти й дорослі, одягнувши барвисті вишиванки. А які чудові, неповторні рушники вишиває пані Ганна на хрестини, сватання, весілля! Ікони вишиває в тиші, з молитвою.

Кілька років тому захопилася вишиванням жанрових картин з українського побуту — на дорогому полотні. На одну картину йде 2—3 кілометри ниток.

Син Йосип пішов материнською стежкою — намагається поєднати машинну й ручну вишивку. Палахотять на вишиванках орнаменти різних регіонів України, але вишивальниця вертається до улюбленої покусської гами — жовтогарячої. Вишиваючи, забуває про хвороби і негаразди, красою наповнюється серце і дарує її всім довкола.

Ганна Сов'як (у центрі) з юними чарівницями Прикарпаття

— **Князю, Ви дуже добре знаєтеся на релігії. У Франції, де Ви народилися, отримали спеціальну освіту?**

— 1956 року закінчив Єзуїтський колегіум Святого Георгія у Медоні (нині це вже в межах Парижа). Колись тут був центр російської еміграції, бо колегіум заснували 1921 року в Константинополі для дітей з родин моряків, які опинилися в Туреччині після розгрому військ Врангеля. Згодом, 1946-го, для колегіуму придбали будівлю в передмісті Парижа. Схожий навчальний заклад, Святої Ольги, існував і для дівчат із різних країн світу: його закінчили багато відомих жінок, зокрема Марина Владі, Елен Вальє, Оділь Версуа, Ольга Варен та інші.

Я готовий відповісти на будь-яке запитання на теми релігії. Проте гадаю, що нас важко буде зрозуміти тим, хто не читав роману “Фараон” Болеслава Пруса, що його присвячено проблемі боротьби за владу між верховними жерцями та фараоном. Там змальовано драму будь-якої цивілізації: коли за владу борються жерці й монарх, її прибирає до рук сатана. Він перетворює людей на bestій — істот, позбавлених душі. Bestії стають гомосексуалістами, лесбіянками, збоченцями, тобто військом Антихриста. Мудро відповів Папа Римський Іван Павло II, коли журналіст запитав його, що той думає про гомосексуалізм: “Господь створив Адама і Єву”. Для розумного досить.

Щоб зрозуміти, що відбувається навколо нас, треба почати з головного питання: хто сьогодні править світом?

— **І хто ж?**

— Сатана!

— **У чому ж виявляється влада сатани?**

— Сатана біснується з того, що християнські церкви можуть відпускати гріхи тим, хто покався і жадає прощення. Христос казав своїм Апостолам: “Що ви прощатимете на землі, те Я прощатиму в Небесах”. Прощення Боже — одна з головних сил, що діє проти сатани. Тому диявол проникає в храми, розбещує чільних керівників християнства, ісламу, юдаїзму, інших релігій. Так, п’ять століть тому керівники католицької церкви, прагнучи підкорити нові землі, вигадали греко-католиків: тих, що прийняли унію. Але ж саме визначення схоже на ересь! Слово “грек” у той час було синонімом поняття православний. “Православний католик” — хіба не безглуздз? Саме це визначення видається мені фальшивим. Якщо хочете, справою рук сатани...

— **Чому так вважаєте?**

— Бог завжди справедливий. Те, що він дав одному братові, дав й іншому. Святий Апостол Петро отримав від Господа нашого Ісуса Христа ключі від Раю Небесного. А брат його — Святий Первозванний Апостол Андрій отримав від Господа Хрест. І сказав Господь Ісус Христос: “Ніхто не увійде до царства мого, якщо не пройде через цей Хрест”. І лише тоді обраним Апостол Петро відчиняє Врата Раю.

Варто згадати історію. Колись Святий Первозванний Апостол Андрій вкопав на місці нинішнього Києва хрест. І передрік, що на схилах цих засяє Благодать Божа, і постане місто велике, і церкви православні. Православні — на той час означало “з правого боку світу”. 1212 року на цьому пагорбі мій предок князь Мстислав Мстиславич спорудив Церкву Воздвиження Хреста. Нині тут Андріївська церква — діамант українського бароко,

Засновником роду князів Карачевських-Вовків був нащадок Ярослава Мудрого, великий князь Чернігівський і Київський святий Михайло II, який загинув 1246 року в боротьбі з монгольськими загарбниками.

Першим князем Карачевським історичні хроніки називають молодшого сина святого князя Михайла II Мстислава, який успадкував від батька цитадель Карачев — нині районний центр Брянської області Росії. Прізвисько одного з нащадків роду, Карачевського і Звенигородського князя Івана Андрійовича Вовк (у деяких документах Волк, Болх) стало другим прізвиськом династії. Від Карачевських походять славетні роди України, Росії, Литви, Польщі — князі Масальські, Оболенські, Болховські, Звенигородські, Воротинські, Стародубські, Одоєвські, Сокольницькі та багато інших.

Нині рід князів Карачевських-Вовків залишився єдиним нащадком Рюриковичів Чернігівських. Великий князь Михайло — людина, якій небадуже майбутнє України.

ВЕЛИКИЙ КНЯЗЬ МИХАЙЛО КАРАЧЕВСЬКИЙ-ВОВК: «Я — ЛИШЕ ЧАСТИНА ІСТОРІЇ УКРАЇНИ»

храм во славу Святого Первозванного Апостола Андрія.

До речі, Рим також стоїть на семи пагорбах над Тібром. І в цьому, гадаю, велика мудрість і справедливість Божа. Адже відтоді християни вітали один одного, хрестячись. Православні — з правого боку, а католики — з лівого. Ніби символічно інформували, з якої зі сторін християнського світу вони прийшли. За часів, коли Петро мешкав у Римській імперії, християни люто переслідували, віддавали на поталу диким звірам. Це дуже нагадує Голодомор, влаштований в Україні більшовиками дев’янадцять століть потому, в 1932—1933 роках — так само мільйони нещасних людей було приречено на страшну смерть безбожними тиранами-душогубами, які віддали душі свої сатані...

— **А Ви якій з українських конфесій надаєте перевагу?**

— Вірю у велику мудрість Бога і Його справедливість. Неодмінно на українській землі настане лад у церковних справах, настане час повернення до істини. Буде Українська Православна Церква, а так само Українська Католицька, Протестантська... Однак поки що в українському християнстві панує розбрат. Усі ці конфесії — політика. А політика, як відомо, — справа рук сатани.

— **Тим часом Російська Православна Церква стверджує, що на теренах колишнього СРСР вона єдина канонічна...**

— І не виконує десятої Заповіді Божої! Тієї, що стверджує: “Не забажай нічого, що є власністю ближнього твого...” Як Москва може мати парафії в Україні, яка не є територією Російської Федерації? Адже все, що розташоване на українській землі, належить українському народові й державі Україна. Тим більш, що російський Патріарх прийняв свій титул від сатани!...

Жодних сенсацій. 1943 року кривавий диктатор, найлютіший пророк сатани Сталін із суто політичних, а насправді сатанинських міркувань, відновив скасований Петром I сан Патріарха “всія Русі”. У кращому разі нинішній керівник Російської Православної Церкви може називатися тільки “Патріарх

Московський і Російської Федерації” — але аж ніяк не “всія Русі”.

— **Якою має бути справжня Українська Церква?**

— Святий Апостол Павло у Посланні до Коринтян наголошує, що кожна молитва має бути насамперед зрозумілою для тих, хто звертається з нею до Бога. Митрополит УАПЦ Полікарп свого часу сказав: “Наші молитви та співи стануть найзрозумілішими тоді, коли звертимемося до Бога з молитвою та співом нашою рідною мовою як священною мовою українського народу”.

Мова кожного народу є і повинна бути святиною, кожний народ має послуговуватися своєю мовою для освячення душі молитвою і прославлення Бога. Бо мови всіх народів мають єдине джерело — душу людини, яка є образ Божий. І ми, об’єднавшись в Українську Помісну Православну Церкву, повинні принести рідну мову в дар Богові й цим її себе самих освячувати й підносити, щоб у вінок славлення Господа від усіх народів було вплетено ще одну квітку, з-під блакитного неба України, з-під золотого її сонячного проміння, від побожного народу українського...

— **2001 року Україну відвідав Папа Римський Іван Павло II. Ви розповідали, що дуже непокоїлися про цей візит. Чому?**

— Папа Римський Іван Павло II приїздив, щоб виконати те, що сказано в Євангелії: “Якщо ти хочеш прийняти святі таїни і причастя, то іди до брата свого, простіть одне одному, бо тільки тоді ти можеш взяти святі таїни”. І тому Папа Римський, намісник Святого Апостола Петра, прибув до земель його брата, Святого Первозванного Апостола Андрія на належне йому місце — до Києва, до Київської Русі, яка перебувала під його покровом ще тоді, коли не було Москви, а на її місці стояли лише “дві ізбушки”. Історія Росії починається 1613 року. Відтоді Московія робить усе, щоб підім’яти під себе Україну...

Але згадайте веселку, що була над Собором Святої Софії під час богослужіння Патріарха Варфоломія. Думаю, незабаром ми стане-

мо свідками того, як на українській землі відродиться об’єднана й могутня Українська Помісна Православна Церква. Тоді настане на цій землі лад і спокій. Думаю, з часом до Києва перенесуть і резиденцію Константинопольського Патріарха, адже він давно вже там сам, без пастви, в оточенні іновірців. І в тому великий задум Божий — наступник Святого Первозванного Апостола Андрія сяде в місті на семи пагорбах, що стане центром православного світу. Тому й непокоюся, щоб усе відбулося як слід...

Великий князь Ярослав Мудрий служив Богові й народу. І робив це мудро, бо не припускав, щоб Церква і влада розділилися. Інакше виникає небезпечне двовладдя. У той час, як церква повинна служити своєму покликанию, держава має їй всіяко сприяти.

— **У чому вбачаєте свою місію в сучасній Україні, адже Ви — нащадок великих князів київських?**

— Я — лише частина історії України. Тому не маю жодних ілюзій щодо повернення мені тих повноважень, які мали мої предки. Займаюся благодійністю, допомагаю дітям. Але готовий допомогти й очільникам Української незалежної держави, дати пораду їм у стратегічних питаннях. Україні дуже важко вставати з колін. Заважають зовнішні вороги і внутрішні чвари. Країна живе в постійних виборах через проросійський електорат, який не дає змоги здійснювати державницький поступ у повному обсязі.

Чому ж досі не повернули громадянство України всім українцям, які мешкають за кордоном? Нас 40 мільйонів! Результати виборів тоді були б зовсім інші. Цього й бояться наші політики! За міжнародним правом, людину не можна позбавити громадянства. Мені дуже цікаво, коли держава Україна поверне українцям світу те, що у них украв сатана, — Батьківщину, громадянство? Я — громадянин Франції. Та хоч би де я жив, завжди буду українцем. І робитиму все для того, щоб українці знали історію власної країни.

Спілкувався **Євген БУКЕТ**

ЯКОГО МИ РОДУ ДІТИ

Таїна БРАТЧЕНКО

У нашій багатій і яскравій українській мові є слово “родичатися”, яке не має аналога в російській. Це і постійне підтримання стосунків з ріднею, і шанування родичів, і обізнаність про прашчурів. Дуже прикро, що нині молодь часто не знає імен своїх прадідів і прабабуть. Годі вже казати про давніших предків.

Після здобуття Україною незалежності в школах ввели дуже потрібний для учнів предмет — народознавство. Але ж як його викладають? Є педагоги, які знають і люблять історію, звичаї, обряди і фольклор свого народу. Вони постійно шукають нові матеріали для ознайомлення з ними своїх вихованців. Такі викладачі народознавства не лише дають учням знання, а й прищеплюють їм любов до свого народу і Батьківщини. Але ж є й такі, що просто використовують матеріали, взяті з підручника і “відчитують” цей предмет як додаткові години. Що такі вчителі можуть дати учням? Може, таким “педагогам” не варто викладати цей предмет? Адже народознавство, яке має надати знання про свій народ, неможливе без зацікавленості самого викладача своїм родом та звичаями. Тим більш, що в “совецькіє” часи багато звичаїв і обрядів або забороняли, або спотворювали. Так забороняли святкувати Різдво, Великдень, Вербну Неділю, Трійцю тощо.

Коли мені довелося побувати в Польщі, я позаздрила тому, як добре знають і пам’ятають у польських сім’ях свій родовід. Не обов’язково, щоб прашчурі мали шляхетне походження, головне те, що вони дали життя наступним поколінням. Отже, вони мають право на пам’ять про себе.

Хочеться сподіватися, що і в нас надолужать те, що загубилося під час “совецького” періоду, бо пам’ятали і прославляли тих предків, що були революційними героями, героями війни і громадськими діячами. Але ж інші також заслужили, щоб їх пам’ятали нащадки. Згадаймо, як протягом кількох десятиліть радянської влади вважалося ганебним зізнатися, що в когось є репресовані батьки, небезпечним — що хтось походить з козацького роду, або ж його прашчурими є святиники, чи ще гірше — аристократи. В таких випадках від нащадків і від суспільства приховували справжню історію роду. Хоч серед них, напевне, чимало було видатних митців-дисидентів, аристократів-меценатів і просто цікавих людей, що свого часу зробили чималий внесок у розвиток України. А тому нині нам потрібно надолужувати втрачене, поповнити знаннями прогалини щодо свого родоводу з уст предків або ж із сімейних фотографій і архівів.

Це потрібно для того, щоб зберігати національну пам’ять і передати її майбутнім поколінням. І тоді наші нащадки змалку відчуватимуть себе справжніми патріотами, відповідальними за рідну землю, де жили їхні предки. Бо в їхніх серцях завжди житиме свята пам’ять про свій рід.

В поколіннях я озвуся,
Не згорю, і не загасну...
Павло Тичина

— Пані Тетяно, що Ви робили, коли отримали ордер на виселення?

— Можна було поставитися до цього легковажніше, якщо не усвідомлювати, що є реальна небезпека втрати музею. Зараз ще не знаю, хто претендував на нього. Але щодо формального перебігу справи, то борг утворився через недостатнє фінансування міста, бо за наше приміщення платять Київська міська адміністрація. Фонд державного майна повинен відслідковувати надходження коштів до бюджету, тож вирішив застосувати до нас таку запобіжну міру як виселення через суд. Випадки проблемних ситуацій навколо закладів культури так званого державного рейдерства почастішали. Голова комісії з питань культури Олександр Бригинець, маючи певний досвід у подібних справах, дуже допоміг нам. Як і громадське обурення. Кілька місяців боротьби не додали нам ні оптимізму, ні радості, лише проблеми. Справа дійшла до суду, який ми виграли.

Як проблему сприймаю те, що ми, 18 штатних працівників, підпорядковані Міністерству? Комісія ВР України з питань культури і духовності, яку очолює Володимир Яворівський, тричі збиралася, щоб допомогти музею. Міністр культури і туризму Василь Вовкун в одному з інтерв'ю на телебаченні сказав, що готовий взяти музей під опіку Міністерства хоч зараз. Але чомусь місто опирається передати музей до державної власності, а веде мову про те, щоб приміщення віддали у його власність. Ми не проти стати державним музеєм, бо це відкрило б зовсім інші обрії популяризації творчості Тичини, надало б нам можливість цілком офіційно опікуватися музеєм у Пісках на Чернігівщині (рідне село поета), могли б створити музеї-кімнати в Чернігові та Харкові, де мешкав Павло Григорович. Кабмін і Міністерство культури і туризму України вже не раз зверталися до міської влади із проханням передати музей у власність держави. Отже, ми сподіваємося, що в київських посадовців переможе державницький підхід.

— Пані Тетяно, сучасна по-людськи, як Ви почувалися в такій ситуації?

— Знаєте, ті кілька місяців фактично показали, що наші люди не такі байдужі, як нам здавалося. Пропонував підтримку музей Михайла Булгакова на Андріївському узвозі. Вони найбільше переймалися нашою бідой, бо це також меморіальний музей-квартира, що розташований у центрі, тож є для нуворишів ласим шматком. Але не можу гніватися на інших своїх колег, бо зрозуміло, що вони не хотіли б псувати стосунків з керівництвом. А у нас компромісу не вийшло, довелося звертатися по допомогу до уряду і до керівників держави, бо на своєму рівні вирішити проблему не могли. Однак стосунки були безнадійно зіпсовані, бо жодний керівник не любить, коли підлегли скаржаться. Нам довелося скаржитися і в Кабінет Міністрів, і в Секретаріат Президента, і Президенту. Хоч не стільки скаржитися, скільки просити про допомогу.

Перший лист підтримки ми одержали із Секретаріату Президента про те, що вони звернулися до мера Києва з проханням залагодити проблему. Потім ми одержали лист із Міністерства культури і туризму, в якому запевняли, що не залишать нас, згадували Закон України про музеї та інші, що захищають культурну спадщину, радили, до яких нормативних документів звертатися. Одразу після цього було зроблено кілька депутатських запитів щодо захисту нашого музею.

ТЕТЯНА СОСНОВСЬКА: «ПАВЛО ГРИГОРОВИЧ БУВ ЛЮДИНОЮ ЩЕДРОЮ...»

Цього літа ЗМІ столиці облетіла звістка: Літературно-меморіальний музей-квартира Павла Тичини отримав ордер на примусове виселення через несплату оренди в сумі 16 тисяч гривень. Україна мало не позбулася унікальної спадщини класика української літератури. Ситуація була зумовлена тим, що хтось накинув оком на привабливе приміщення в центрі Києва. Отож саме про це йдеться у розмові з директором музею Тетяною Вікторівною Сосновською.

Все ж таки відстоювати довелося незаперечні культурні цінності. Не було жодної політичної парламентської фракції, депутати якої не передзвонили б і не запропонували допомоги.

Що було приємно — кияни, незалежно від віку, статку й статусу, також активно включилися у боротьбу.

— Відвідувачів у музеї зазвичай багато?

— У нас, як і в інших меморіальних музеях літературного профілю, хвилюватиметься картина відвідувань. Ось вивчають творчість

У робочому кабінеті поета

Павла Тичини у сьомому класі — пішли лавиною семикласники. Вивчають у дев'ятому, одинадцятому — ідуть учні цих класів, часто приходять студенти. У вихідні ми давно вже пропагуємо сімейне відвідування, адже працюємо щодня. Багато років у нас в неділю день безкоштовного відвідування. Якщо людина приходить і приводить із собою родину з 5—6 осіб, то це коштує певну суму. Тому в нас треба лише заплатити за екскурсію. Спочатку це був популяризаторський крок. Бо коли приходять школярі, ми спочатку проводимо екскурсію, а потім пропонуємо в неділю привести батьків і самим розказати те, що вони запам'ятали. Трапляються випадки, що діти приходять з бабусями, з батьками, з друзями й самі проводять екскурсію.

— Екскурсії, присвячені життю Павла Григоровича Тичини, проводять саме в цьому будинку?

— Так, йому належала квартира на другому поверсі, але ми розповідаємо про весь життєвий і творчий шлях поета, а не лише про той період, коли він тут жив. Іще десь років з десять тому з молоддю було дуже важ-

Тут владарювали музика і поезія

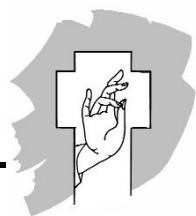
ко працювати, бо творчість Павла Григоровича вона сприймала насторожено. У школі Тичину викладали так, що уявлення про нього складалося більше як про кумедного поета, ніж геніального. І ми розповідали дітям і про 30-ті роки, і про злам, і душевну трагедію, яку він пережив. Під кінець екскурсії починали відчувати довіру дітей, бо нічого від них не приховували й намагалися зрозуміти їх учасниками діалогу.

му Радянському Союзу, як це тоді робилося, сказав братам і сестрам: “Маємо взяти над ними опіку”. Серед цих дітей-сиріт старшою була моя бабця Маруся. З нею, як старшою, Павло Григорович радився, що кому купити, кого куди віддати навчатися. А коли діти виросли, моя мама працювала в Києві й була в нього частіше за інших. Але це не означає, що Павло Григорович комусь менше приділяв уваги. Тим з моїх родичів, що жили в Харкові, в Ленінграді, він також багато допомагав.

Павло Григорович був людиною щедрою, і не тільки у ставленні до родичів. Допомагав молодим поетам, журналістам, вчителям, усім, хто робив добру справу на ниві просвіти або мав талант. Він дуже потерпав, що не мав власних дітей. Коли П. Тичина був депутатом Верховної Ради СРСР від Канівщини, завжди допомагав багатодітним сім'ям, сиротам, напівсиротам. Вже у 50-х роках ХХ століття був меценатом європейського типу. Але все це він робив дуже тихо, скромно, не афішуючи й не рекламуючи своїх вчинків.

Коли створювали музей, то знайшли багато касових чеків з того часу, як Тичина був нарком освіти. Він часто відвідував школи. І якщо бібліотека в сільській школі була маленькою, недостатньо укомплектованою, він дарував їй книжки. Продавці магазину “Сузір'я” знали: якщо з'явився на порозі Тичина, то буде величезний виторг. Куплені книжки він надсилав до сіл не пакками, а вантажівками. Поет, академік, нарком освіти, він передусім турбувався про те, щоб сільські діти мали що читати. У великій колекції картин Тичини, що міститься в цій квартирі, лише три куплені роботи, решта подаровані авторами. Він багато допомагав молодим художникам, народним талантам, зокрема, Катерині Білокур. Тож не тільки творчість, а й сама особистість Павла Григоровича заслуговує на шанобливе ставлення нащадків.

Спілкувалася Людмила ІЛЬЄНКО

Петро АНТОНЕНКО

Рядок із біографії: “Народився 25 серпня 1939 року в селі Петрушині на Чернігівщині, помер 23 жовтня 2003 року в Києві”. Пригадуєте фільм “Доживемо до понеділка”, де вчитель говорить учням, що від багатьох людей залишається хіба що тире між датами народження і смерті? Від Володимира Дрозда залишився цілий світ літератури, світ життя його героїв. Світ маленького хлопчика з невеличкого поліського села не полишав його ніколи й ніде, хоч би куди доля потім закидала письменника, хоч би куди вела героїв його творів. Робота журналістом районки, солдатська служба, “завоювання” столиці, крісло одного з керівників Спілки письменників України, засновника й головного редактора журналу “Київ”. Втім, він завжди з іронією ставився і до посад, і до столичного величання, десятиліттями віддаючи перевагу підкиївському селу Халеп’я, де сам собі створив “Музей живого письменника” (назва одної з книжок В. Дрозда, написаної на рубежі третього тисячоліття).

Я познайомився з Володимиром Дроздом у грудні 1980 року на республіканському семінарі молодих літераторів, які щорічно проводила Спілка письменників у Будинку творчості в Ірпені. Ірпінські семінари тоді, у “розквіт застою”, — окрема й цікава тема. Скажу лише, що серед наших семінаристів були Іван Малкович, Василь Портяк, Світлана Короненко, Валерій Герасимчук, Любомир Пономаренко, Павло Грінюк і багато інших відомих нині письменників. Володимир Дрозд на семінарі керував секцією прози. А ми, прозаїки, блукали манівцями літературних пошуків, наслідуючи то щойно відкритого читацьким загалом Фолкнера, то наново прочитаного Достоевського. І, звичайно ж, підпадали під магію Григора Тютюнника, який зовсім нещодавно, того-таки року, зневірившись, трагічно пішов із життя. А ще ми пробували копіювати майстрів модної на той момент “химерної прози”.

Згадую про це, бо Дрозд із доброю іронією ставився до наших літературних блукань, не відкидаючи чийось пошуків і не нав’язуючи нічого нікому. Звісно, Володимир Григорович видавався нам літературним метром, хоч йому був лише 41 рік. Втім, він справді був уже знаним письменником.

Володимирові Григоровичу завдячую тим, що він перший підтримав мої несміливі літературні проби. Коли 1983 року створив разом зі столичною

З ПРАВІЧНОГО КОРЕНЯ

До 70-річчя з дня народження Володимира ДРОЗДА

організацією Спілки письменників літературний журнал “Київ”, то як редактор того року надрукував моє оповідання “Бабине літо”. Це з тих творів, які тоді, як ото говориться, “всі хвалили й ніхто не друкував”. У друк таке не заохочувалося — оповідання про висоту радянсько-колгоспної дійсності сільську бабусю, яка, попри все, не втратила людяності.

Втім, друкувати, а головне — самому писати “нестандартні” твори було для Володимира Григоровича органічним. Це вже згодом ми дізналися, скільки років чекали на друк його гострі романи й повісті, які вже тоді лежали в шухляді. Як не пускали до читача роман “Катастрофа”, написаний ще в молоді роки під враженням того, що письменник бачив у самій гущі життя, працюючи в одній з райгазет Чернігівщини. Що вже говорити про роман “Вовкулака”!

Він з’явився у журналі “Вітчизна” на початку 1983 року, але задля публікації довелося навіть змінити назву на “Самотній вовк”, а потім отримати цілу зливу шаленої критики. За “моральне очорнення” радянської людини. А як же ще, коли головний герой роману Андрій Шишига, відпрацювавши день звичайним радянським службовцем, лігши увечері в ліжку, через мить прокидається...вовком і тікає з кам’яних хащів столиці в хащі лісу — жити до ранку за законами зграї. Фантазмагоричний за формою, роман віддзеркалював усю фантазмагорію радянського “розвиненого соціалізму”.

Проте на початку 1983-го мені вдалося надрукувати рецензію на цей неординарний роман у куліківській райгазеті, і цю публікацію відзначив скупий на похвалу письменника.

Про Володимира Дрозда українське літературознавство ще не сказало вагомого слова. Бо впевнений, що до його творів повертатимуться. Поки що надам слово енциклопедії, перепрошуючи за розлоге цитування. Тут цікаво передано сутність творчості письменника.

“Ця сповідальність... відкриває і загальний психологічний стан даної людської душі. У прозі В. Дрозда це передовсім всезагальний стан роздвоєння. Він розчахує на кардіограмі часу саме 70-х років і авторську свідомість, і свідомість героїв — роздвоєння між селом і містом, між голодним дитинством і ситим благополуччям зрілого віку, між щирістю і вдаваністю, грою, між правдою й правдоподібністю, талантом і графоманством

— на дві душі, віддзеркалюючи психологію абсурдного суспільства “розвиненого соціалізму”, психологію справді нової людини, яку виховали комуністичні експериментатори.

Герої В. Дрозда, уродженці затурканого й безправного колгоспного світу, мріючи вирватись із нього, вступити у світ феодальний, “вищеньких”, намагалися доп’ясти передовсім його речові знаки, як віхи сходження вгору — маслини, галіфе, портфель, шапку, чоботи, машину, імпортований одяг. Беззастережно приймали й “моральні” закони світу номенклатури: вчилися уміло брехати, знали, як і про що треба писати, щоб бути опублікованими тощо. Для цього мусили зрікатися себе вчорашнього, справжнього, що й породжувало трагедію роздвоєння душі, а відтак — отруєння її лицемірством, брехнею, вдаваними пристрастями. В. Дрозд ставить у своїй прозі проблему екології душі, часто занедбаної до такої межі, коли вона вже не здатна самоочиститися.

Із творами В. Дрозда, такими, як повісті “Ірій”, “Замглай”, “Балада про Сластьона”, “Самотній вовк”, новели “Сонце”, “Три чарівні перлини”, “Білий кінь Шептало”, зв’язані здобутки химерної прози, українського варіанта модного в літературі 70-х міфологізму. Треба сказати, художня умовність у В. Дрозда цілком оригінальна, несилувана, вигадливо-розкута, виростає із традиції національної “химери” та демонології — і літературної (В. Дрозд підкреслює вплив на нього Гоголя й Лесюка “Лісові пісні”), і фольклорної — казок, легенд, переказів, бувальщин, уламків пристрасної міфології, яка донині тримається “поліських лісів та боліт із усім їхнім чортвинням”. Густа міфологічність, але іншого, більше філософського плану, пронизує всі клітини відзначеного Шевченківською премією роману “Листя землі”. Оригінальний В. Дрозд і в автобіографічній “повісті-шоу” “Музей живого письменника...” (1994).

І все ж, за словами письменника, його “зав-

На фоні портрету юної Ірини Жиленко із сином Павликом

жди цікавило, що сказати, а не як сказати”, стиль, форма — похідне, а головне для нього в літературному творі “не література, а душа”. Власне, людська душа, стан душі сучасної людини, саме трагедія деформації, роздвоєння душі радянського українця, найчастіше, як сам автор, інтелігента в першому поколінні, хворобливого розщеплення її в умовах хворого суспільства, а також її екологія, порятунок душі і є основним предметом дослідження, головним героєм прози В. Дрозда”.

Та повернімося від велемудрих сентенцій до сказаного вище: Володимир Дрозд, безумовно, так і не зрадив хлопчика з поліського села Петрушина, що неподалік Чернігова. В цьому цікавому закутку старослов’янства, релігійної княжої чи навіть і докняжої, язичницької доби, збереглися, навіть невлучно, відгомони сіверянського духу. Хоч би у цікавій петрушинській говірці чи, вже по-іншому, — “гавуарце”. І, звичайно ж, не випадково мова творів Дрозда вирізняється таким розмаїттям.

Петрушинці шанують пам’ять про свого земляка. Ім’ям Володимира Дрозда названо вулицю в центрі села. Вона веде — і це символічно — на гору, до красивого старовинного дерев’яного храму. 22 серпня в Петрушині відбулися урочистості з нагоди 70-річчя з дня народження Володимира Дрозда, чудового письменника, який створив цілий світ живого, яскравого, незамуленого слова.

На світлині (зліва направо): Микола Вінграновський, Євген Гуцало, Володимир Дрозд, Григор Тютюнник, Валерій Шевчук, Борис Олійник

Фотографувався із земляками і колегами на згадку

Петро АНТОНЕНКО

Минулої суботи в рідному селі Володимира Дрозда Петрушині, що під Черніговом, відбулися урочистості з нагоди 70-річчя з дня народження письменника. Організувала їх Чернігівська районна державна адміністрація разом з обласною організацією Національної спілки письменників України. Поет Станіслав Реп’ях, який вже кілька десятиліть очолює цю організацію і якого пов’язувало з Володимиром Дроздом багато років творчої співдружності, залучив до акції письменників, журналістів, які

ВШАНУВАЛИ ЗЕМЛЯКА

теж добре знали Володимира Григоровича.

Урочистості почалися з відкриття меморіальної дошки на честь ювіляра, яка була встановлена на приміщенні Петрушинської сільської ради, адже родина хата письменника, на жаль, не збереглася. Це поруч з його колишнім обійстям, при початку вулиці, що нині носить ім’я письменника.

Учасники урочистостей оглянули сільський історико-краєзнавчий музей, розміщений у школі. На чільному місці тут ма-

теріали, присвячені видатному землякові. Потім відбулася конференція, присвячена творчості В. Дрозда. Підготував її відділ освіти і науки районної державної адміністрації.

За кілька днів до цього з ініціативи райадміністрації проведено літературні читання, присвячені ювілею письменника, в бібліотеці селища Олишівка. Свого часу, коли існував Олишівський район, молодий Володимир Дрозд працював там кореспондентом районної газети.

Від нас пішов Євген Дорошкевич. Згорів — із великого Болю. Але лишив по собі — Світло. У Слові, у Пісні, у Музиці, в Образах.

Народився поет 1941 року в селі Вищій Погорілій (тепер Мироліубне) на Хмельниччині. Тяжкі дитячі роки з чотирма братами і сестрою, голод, злидні, “колгоспна каторга” у польовій хаті, “що

далеко біліла єдина на всенькі поля”, а згодом у рідному селі. Працював понад сорок років у Національній капелі бандуристів. Був щасливий донькою, сином і онуками — близнятами-козачатами. Автор трьох поетичних книжок: “Кринична гора” (2004), “Ти в своїй мамі” (2006), “Крайнебо в осінньому листі” (Київ: За друга, 2009). А ще — художник, мистецтвознавець, збирач рідкісної колекції мистецьких листівок XIX—XX ст.

Поезія Євгена Дорошкевича — з глибин українського Духу. Її можна поставити поруч із творами Павла Тичини, Миколи Вінграновського, Василя Голобородька, Тараса Мельничука, які жили в самому осерді генетичного коду нашої культури. Це поезія Болю за минулим. Такі близькі до Тичинових рядки про Голод: “а мами// не стало,// і що таке хліб,// не знало дитя,// не знало —// в дитячій зіниці// спинилося// небо —// спалах// жнивовиці// колосочками дзвонив,// колосочками дзвонив...” І Україна постає “всезороженою ніченькою болю”. Але також Болю за сучасним і майбутнім. За втраченою музичною світу “Сонячних кларнетів”: “Осодомлена столиця// забрехала-ся по нотах”. За втраченою Божого начала: “Хмару,// схожу на Матір // Господню// з маленьким дитям,// людна торговиця//

вигнала в рай”. За нищенням українського: “зубри імперське слово// і новорабським гнися холоуєм!” Але попри все, є “крайнебо// в осінньому листі”, де вчуваються голоси “Чуйного Роду”, “Милої Праотчини”, і “груша цвіте, як ніколи, і край автостради// звучить хор кульбабок, //звучить душа в душу”. Є любов — “тайна шляху вишневого, від криниці// до зірничі”. І проти ночі “не випадкова // моя поранковість”. І є віра, що “всесвіт завітє// українськими садами!” І тому найбільше в Євгена Дорошкевича Світла, і “вітрякують сонця”, “сонця прірви”! “А в мами моєї були такі очі, // що вишні навмисне для неї цвіли...”, “зорі гудуть бджілоньками”, і в білому світі “білим-біло, так просто біліє”. Поезія такої глибини — це “первородний біль світла”, біль очищення, який відкриває очі, повертає до забутого Космосу українського. І кричить до нас: “Не втрачайте себе!”

Шкода, що зарано забрав од нас поета “виднокрай сторозблискавичений”. Прикро, що мало хто так відчуває й пише, як він, “з найсвятішою щирістю”. Але ж триває шлях чистого, промінного Слова, і хочеться вірити, що такі “не вкосьть променя коса, не вкосьть”...

Дмитро ЧИСТЯК

ЗІ ЗБІРКИ “КРИНИЧНА ГОРА” (2004) СПОВІДЬ

...порання веснянка
і шепіт струмочка —
на білу гармонію весен,
на білий серпанок в затишші веснянім,
що люблю завеснений світлом зеленим,
зеленим-зеленим,
весняно-зеленим...

По Криничній горі
босо йде молодію ходію,
молодою росою
берегиня зеленого світла.
В таємниці зеленого храму її доля...
Її доля,
мов свічка в долонях
при відкритому небі вітрам:
на зелене проміння джерел,
на зелену мелодію птаха,
на зелений вівтар свят Зелених,
на зелений вівтар всьому Роду —
вона роси пречисті скликає...
...босо йде молодію ходію,
молодою росою
берегиня зеленого світла.
Як навмисне зайшла до криниці
і здибає Маріку...
Зором зоряним —
рідкістю спільною
упірнику у спільну криницю,
буцім зором домовилися.
Чисте небо не міряють горем,
усміхалось їм небо з криниці
яблунево-замріяним цвітом —
найсвятішим причастям весни...
— Маріко,
голубко моя мила!
Ти в тридцять третьому
якраз на цьому місці
просила в мене яблук...
Я гріх тепер маю —
відмовила тобі...
Крізь яку тільки пам'ять
прощалися очі —
повніш од криниці...
Зойк пташиний в мені
всі віки розхитав
і у спадок лишив
щонайтяжчим земним тягарем
просто долю земну...

Сила грому
душі не заглушить,
в небесах малий простір для неї —
струм крізь гору пройшов...

Осінь, двійко онуків, гомінкі джерельця
неповторний вечір приложив до серця.
І незчувсь, коли ті зорі запалали?..

...білим-біло, так просто біліє,
наче гуси в ріллі...
Білість хмар, може, стримує світ.
В білину білохмарну впірнаю,
через те і болить,
але чисто болить...

ЄВГЕН ДОРОШКЕВИЧ: «НЕ ВКОСИТЬ ПРОМЕНЯ КОСА, НЕ ВКОСИТЬ...»

Білим-біло, так просто біліє,
наче гуси в ріллі...

Можливо, блакиттю блакитного птаха
чи то далиною серпанку
хтось вабить мене,
переносить на хвилі колоссяних миль.
Хтось мною,
моєю привільністю вільного вітру
в колоссяносонячній хвилі
вигойдує маки,
гойдає по-рідному,
мовби дітей...

У сні мені маки не квітли,
я нинішнє сонце проспав —
мені хтось по-божому мстить...
Десь в когось сльоза покотилась,
як зірка з небес.

ЗІ ЗБІРКИ “ТИ В СВОЇЙ МАМІ” (2006)

...і в кулаці
душа не кам'яніє...
Не вкосьть променя коса,
не вкосьть.
Лише на стрічному,
опалому листочку
біль карбує,
все карбує...
Повернеться наш вирій,
повернеться
без когось...

Ти в своїй мамі
без чужої мови
починаєш дні.

Понад берегами,
над ранковороссям
сонце розквітає,
колоссям
співає.
У долоньках неба —
у долоньках в тебе
весна за весною
ніжною-ніжною
пелюстково-мрійною...
Сонце
вранці
у відерці,
зайчик сонячний в горнятті,
зайчик сонячний по хаті...
весною-
весною...

Ти в своїй мамі
Без чужої мови...

Хорали простенької м'яти
косар заглушити не смів —
душа з передвіку зелена...
На бджілку й тарпан
не наступить —
Господь диригує.

Хтось молиться за трави,
цілющу мудрість весен:
висоти гір цвітуть,
бо сонечко встає.

Шукаю людину
за трави молитись —
хорали простенької м'яти
не смів заглушити косар,
косар не посмів заглушити.

Спасівська
щедрість настільки
вкраїнська —
зорі гудуть бджілоньками...

Дожену своє небо минуле,
заодно й надвечір'я кленове.
Буду пасти корову
і бджолу бурштинову...

О, жертівні мої обереги!..
Відпечалені ранні сніги
повертаються знову
й знову,
дарують підкову
безкорисливовеселкову
на щастя,
на листя
терпляче,
дитяче,
як небо.

Пренепорочне древо
не за свої гріхи окалічило
від вогневишеньки стихії —
на п'яти наступає грім...
А ти все плити пасток
відсуваєш,
для сонця прірву,
обріс уже мобільною брехнею —
на п'єдестали власної руйни
невільник смерть возносить...
Береза долає зухвало
блискавку в тайнстві лип
чужинецьку!
А ти все плити пасток
відсуваєш,
для сонця прірву.

Стихіє!

З тобою впірнати у небо
(хмарносиньосинющі замети
розкуйовджені щирим вітриськом),
і на тучу знесиленим впасти,
на химеру небесного сіна,
й не пропасти —
серцем лихо торгує.

ЗІ ЗБІРКИ “КРАЙНЕБО В ОСІННЬОМУ ЛИСТІ” (2009)

ЗОВ

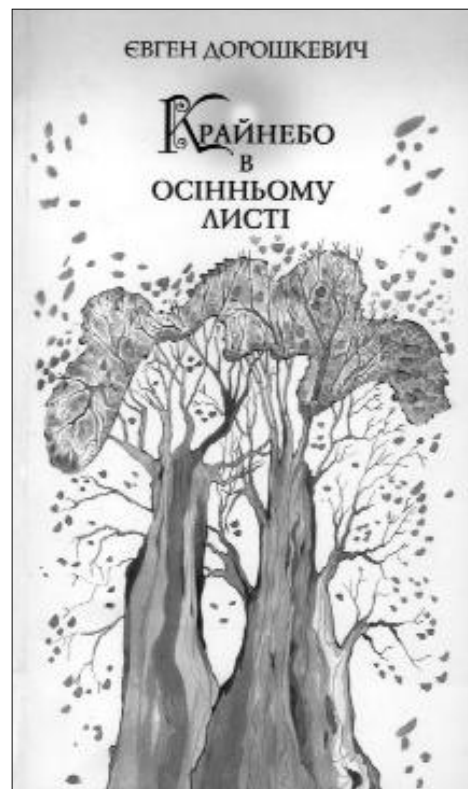
1
Голос
вовчиці —
пророцтво
зимової ночі,
ще зовсім
недавньої
ночі:
у твоїй криниці
лихо вмило руки —
обезлюднів
Праліс!
Такої провини
Господь
на поріг не пускає.
Не прощає
рабства.
І
ти
ні
в
кого
каменя
не
кинеш...
Ліси —
толерантні,
вмирають,
як люди...
Вінець
українського болю
Усесвіт надів...

2
Кого б ото запросити
у свою стихію,
ніби на вечерю?
Кого запросити...

Коні у вікнах стоять,
звитажця до ранку
чекають —
при місяці мелодію
не вигадав
скрипаль...

А
вітри мініорні
небосхил просіє,
залишить сніжинки,
ніким не помічені,
лічені...

Маки
в житі не чорніють,
і місяць пелюстку цілує
на водах Дунаю,
на водах...

МІСТЕЧКОВІ МАЛОРОСИ, знайдеться й на вас закон!

Федір ШЕВЧУК,
журналіст,
м. Бершадь
Вінницької області
Фото автора

Це ж треба — на вісімнадцятому році незалежності в центральному регіоні України, у переважно сільському районі, грубо ігноруються Конституція, вимоги законодавства щодо державної мови! Справді ж бо, хто дозволяє деяким людям відверто порушувати Основний та інші закони, зневажаючи тих, хто поруч? Що — наш район уже не частина України, а перетворюється на провінцію Росії? Таке враження складається, коли йдеш центром Бершаді та інших районних міст і селищ (не кажу вже про Вінницю) і читаєш вивіски на деяких закладах. Гірко стає не тільки за долю нашої мови, а й за майбутнє народу. Якщо

так і далі піде, то скоро рідного слова не тільки не прочитаємо, а й не почуємо його на споконвічних українських землях. А тим часом президент сусідньої, здавалося б, братньої держави, вдягнутий у чорну сорочку, менторським тоном повчає українців, якими їм треба бути, ллє крокодилячі сльози з приводу долі російської мови в Україні...

Коли раніше у своїх публікаціях у різних виданнях я звертав увагу на проблему збільшення кількості російськомовних вивісок, то реакція деяких власників магазинів була різною. Одні пояснювали, що це, мовляв, вимога їхніх господарів із Києва (це — що вже, не столиця України?). Інші казали, що власник магазину — росіянин, тож намалював вивіску рідною мовою. Уявіть картину: етнічний українець, який живе в Росії, відкрив там свій магазин, а вивіску на ньо-

му і розпорядок роботи написав українською... Кажете, такого не може бути? А чому ж тоді в Україні таке дозволяємо? Більш того, державною мовою сусідньої країни пишуть вивіски переважно наші ж українці... Втім, які з них українці? Це малороси. Бо справжні українці мають гідність і ніколи не дозволять собі такої ганьби. А деякі підприємці-малороси навіть обурювалися, мовляв, газета порушує їхні права, тож погрожували подати за це до суду. Але ж не подали, бо знають, що ніколи того суду не виграють. Адже це вони порушують закони. Відверто скажу, що з нетерпінням чекаю на такі позови з тим, щоб з'явився прецедент; це привернуло б увагу всієї України до проблеми. А поки що навпаки, разом з місцевим об'єднанням товариства “Просвіта” збираємо матеріали для того, щоб притягти до судової відпові-

дальності злісних порушників мовного законодавства.

Проблема має не тільки правовий, а й моральний аспект. Переконався, що апелювати до моралі подібних людей — марна річ, варто застосовувати закон. Але дивує ще

одне — байдужість місцевої влади до цієї проблеми.

А щоб не бути голослівним, ілюструю кореспонденцію фотознімками. Зважте, що це лише невелика частина світлин. Бо в самісінькому центрі Бершаді за кілька хвилин нарахував більше десятка таких вивісок. Відзначили 18-ту річницю незалежності України, й на урочистостях з цієї нагоди звучали пафосні слова про досягнення, успіхи тощо. Але ж мова — теж один із важливих факторів суверенітету держави! Тож з яким виразом обличчя можна говорити про суверенність держави, коли не всі нею переймаються, більш того, відверто демонструють неповагу і до України, і до мови? І чи вчителі навчать любові до рідної мови, коли діти на кожному кроці бачать, як її зневажають? Чому деякі педагоги лише на уроках “люблять” українську? І чому державна влада не опікується державною мовою?

Чи не пора вже до “малоросів” застосувати не тільки аргументи переконань, а й силу закону?

Володимир ФЕРЕНЦ,
м. Івано-Франківськ

Українським високопосадовцям часто доводиться відповідати на звинувачення щодо утисків російськомовних, нетолерантності, гомофобії чи в антисемітизмі. Проте замість нормального доведення безглуздості багатьох звинувачень, вони виправдовуються. Роблять це якось принизливо і бездарно, мовляв, у нас все вище світових стандартів. Ніхто не задумується над тим, що саме те “вище світових стандартів” часто суперечить українським законам і нормам Конституції держави.

Відома заява колишнього президента Л. Кравчука про те, що меншинам буде краще почуватися в Україні, ніж на історичній батьківщині, поставила з ніг на голову всю національну й мовну політику держави.

Не може жодна національна меншина почуватися краще, ніж на історичній батьківщині, адже тільки на батьківщині є неповторне рідне середовище, яке ніде у світі відтворити неможливо. Максимум, що може діаспора, — зберігати самобутність з допомогою сімейної традиції, громадських товариств і культурного життя громади. Ідеться про задоволення реальних потреб самобутності, що гарантує Конституція, а не про політичні вимоги другої чи третьої державної мови, егоїстичне бажання представників національних меншин чути рідну мову скрізь, попри норми Конституції й права решти громадян. Гіркий досвід минулих років незалежності свідчить, що нами здебільшого керують ті, хто цих простих речей не розуміє чи не хоче розуміти та знати.

У державних структурах, особливо в уряді, повинні працювати не заангажовані політики чи клерки, а чиновники-державники. Та нинішній уряд, на жаль, найбільш політизований за всі роки незалежності. Найбільше шкодить політизація гуманітарної сфери, яка призводить до порушення гармонії життя суспільства. Від цього всі негаразди в економіці, системі влади, що негативно поз-

ФАЛЬШИВІ ПОКЛОНИ «СВІТОВИМ СТАНДАРТАМ»

начається на нашому з вами добробуті та якості життя.

Якість життя — це не лише “хліб єдиний”, а комплекс задоволення чи незадоволення життям в Україні. Може, ми вже втратили неповторне чуття наших предків — задоволення від життя на батьківщині? Наші предки завжди мали таку приємність при багатогатих скромніших достатках, набагато тяжчих трудах і навіть у години пожертви власним життям за Україну. Наші брати-українці з діаспори, які зберегли це щемне відчуття “життя на батьківщині”, ніяк не можуть сприйняти реалій сучасної України, зокрема немислимого для вільної держави тотального зросійщення міст, навіть сіл і селищ.

Якось голова світової спільноти українців Аскольд Лозинський відвідав батьківщину і був настільки боляче вражений збільшенням російськомовності, що негайно опублікував емоційну статтю-докір. Згодом вийшла в світ ще одна його стаття “Міжнародні демократичні норми мовного питання”, де він докладно пояснив нашим владомощам і простим українцям, як насправді повинно бути в царині мови. Цікаве дослідження, але чи дослухатимуться до нього наші урядовці? Як би ж то українські мовні проблеми були від незнання! Метою багатьох українських чиновників є таке: уважно прочитати міжнародні угоди та створити законопроект, який все поставив би з ніг на голову, аби “захистити” мовні права російськомовних ліпше, ніж в Росії, й вище за міжнародні стандарти.

“Немає у рекомендаціях вимоги фінансування державою освітніх інституцій національних меншин. Який є стан сьогодні в Україні з російськомовними освітніми інституціями, а в Російській Федерації з україномовними освітніми інституціями? Україна йде далеко поза рекомендації ОБСЄ. В Ук-

раїні понад дві тисячі навчальних закладів з російською мовою навчання, які фінансуються з Державного бюджету України. Додатково майже дві тисячі загальноосвітніх навчальних закладів з українською та російською мовами навчання. Це теж фінансується з Державного бюджету. Натомість у Російській Федерації навчальних закладів з українською мовою навчання чи з російською і українською мовою навчання немає зовсім” — пояснює Аскольд Лозинський. І продовжує: “Натомість Україна далеко перейшла рамки рекомендацій ОБСЄ, бо не тільки дозволяє приватні російськомовні освітні заклади, не ставить їм перепон, але фактично фінансує приблизно 4000 російськомовних шкіл з Державного бюджету. Деякі можуть вважати таке ставлення України до російської мови похвальним, однак інші держави схарактеризували б таке ставлення абсурдним та економічно самогубним. Конференція ОБСЄ в Осло подала рекомендації щодо мови національних меншин і в інших секторах, крім освіти. Сектори включали: назви, релігію, громадську діяльність у неурядових організаціях, засоби масової інформації, економіку, адміністративні інституції та публічні послуги, незалежні крайові інституції, виступи перед юридичними властями та захист при позбавленні волі. У кожному випадку конференція окреслила право представника національної меншини користуватися власною мовою. Рівно ж у кожному випадку право користування власною мовою було співучасне з користуванням державною мовою в адміністративних питаннях. Щодо засобів масової інформації, то основна теза-рекомендація: “на крайових, регіональних та місцевих рівнях кількість і якість часу, призначеного для ефіру в мові національної меншини, повинні бути спів-

мірними з чисельністю та концентрацією національної меншини”.

Втомившись від цитування правильних міжнародних документів, пан Лозинський спересердя зауважує: “Якийсь мудрець може заважити, що Україна настільки демократична, що вона пішла далеко за рамки рекомендацій міжнародних інституцій щодо мовних питань національних меншин. Таке ствердження — демагогія. На жаль, реальність інакша і доволі гірка — Україна не є демократичною державою, бо не захищає інтересів більшості “демосу” (народу), який є по етнічності український. Правда, ця більшість роками пригноблена до межі хворобливості, й тому інколи їй “всю рівно”. Вона настільки побита, що не вимагає своїх прав у власній державі. Тому цей хворобливий стан треба лікувати”.

На жаль, ця задавлена хвороба лікуванню не піддається — спрацьовує ефект гуманітарної переорієнтації українського суспільства на російський лад домінантною зросійщеною впливовою верхівкою. Пан Аскольд точний у висновкові: “Коли хтось з вищої влади починає власним прикладом агітувати за другу державну мову чи хвалитися про поширення мов меншин вище потреб цих меншин і світових норм, чи про двістівідсоткову толерантність українців — складається враження, ніби ми живемо в державі популістів і політиків, які не думають про наслідки власних дій в реальному житті громадян, лиш про все більшу і більшу владу над нами”.

Просвітництвом тут не зарадиш — лише всенародним “виносом” цих політичних партій з парламенту, після чого жоден політикодержавник не повинен подавати їм руки. Не може тривати доманання другої державної мови багатьма нардепами всупереч Конституції, яка прямо їм велить бути взірцем пошанування мови держави. Такого немає в жодній країні світу. Українці це бачать, і їхнє терпіння не “вище світових стандартів”. А може, й справді ми так унікально, вище за світові стандарти, притерпілись після століть “дружби народів” на правах меншого брата? А точніше, слуги.

Фонтан-монумент засновникам Києва

Окраса Золотоворітського скверу

Сергій КЛИМКО

Сонячного літнього дня серед розпеченого асфальту київських вулиць що може врятувати нещасного перехожого? Радимо вам насолодитись морозивом, прохолодою парків і свіжістю київських фонтанів. На жаль, фонтанів виявиться не так багато, якщо помандрувати на пошук цих штучних джерел.

Історія київських фонтанів починається з Подолу, де 1749 року на замовлення Київського магістрату на місці сучасного водограю “Самсон” був збудований перший фонтан у формі янгола. Його автор — Іван Григорович-Барський.

1808 року місце янгола зайняла скульптура Самсона, що роздирає пашу леву. На початку XX століття дерев’яний Самсон замінений копією. 1934 року за вказівкою Павла Постишева, тодішнього першого секретаря ЦК КП України, фонтан було зруйновано і відновлено лише 1981-го. Слід зазначити, що подільський Самсон набагато подібніший до Самсона, яким його уявляли Ван Дейк чи Рембрандт, ніж

КИЇВСЬКІ ФОНТАНИ

його “колега” з Петергофа роботи Растреллі.

У центрі міста перший фонтан з’явився 1849 року на колишній Царській, а нині Європейській площі завдяки губернаторові Іванові Фундуклею, за що отримав прізвисько “Іван”. Проте вже 1871-го Київська Дума ухвалила рішення про встановлення на цьому місці фонтана за проектом архітектора Олександра Шіле, що увійшов до системи нового київського водогону. Цей фонтан був відлитий на заводі Олексія Термена, який згодом отримав замовлення на ще шість міських водогравів, проте їх будівництво відклалося майже на 30 років.

Старовинних фонтанів, що стали однією з візитівок міста, у Києві п’ять. Один із них розташований у Миському парку, а обігнувши Президентську резиденцію і заглибившись у Маріїнський парк, можна побачити ще один. 1899 року був встановлений фонтан у Золотово-

рітському сквері, наступного року його копія з’явилась біля теперішнього театру ім. Івана Франка. Всі вони стоять на тому самому місці вже понад століття, а їхній п’ятий брат зараз розташовується у сквері на вулиці Гончара. Він був перенесений туди із Софійського майдану, де простояв до початку 20-х років, слугуючи джерелом для мешканців навколишніх будинків і водопоєм для коней.

Ще два оригінальні водограї було втрачено протягом XX століття: один з них був розташований на площі Льва Толстого, колишній Караваєвій; також не стало найстаршого із семи, що розташовувався на колишній Царській площі. Проте незабаром, за словами працівників Київської мерії, відбудеться відновлення цих водогравів, присвячене проведенню євробачення футбольної першості Євро-2012.

Головна площа міста тривалий час перебувала осторонь гідроінженерних досягнень. У середині XIX ст. на Хрещатицькому майдані стояв малопрезентабельний фонтан, що швидко виконував технічні функції, з іще менш презентабельним прізвиськом “Потвора”. Лише 1909-го тут з’явився повноцінний водограв, що дожив до 20-х років XX ст. 1935 року на новоспеченій площі Калініна було встановлено чавунну чашу зі скульптурною групою радянських фізкультурників. Цей фонтан зміг пережити війну, і в 1970-х, тепер вже на площі Революції, був доповнений каскадним фонтаном біля підніжжя колишнього готелю “Москва”.

До святкування 1500-ліття Києва майдан був приречений на реконструкцію, і на місці чаші з фізкультурниками встановили грандіозний водограв “Дружба народів” із мідним гербом СРСР у центрі. Згодом на місці герба була надбудована величезна чаша — таким і запам’ятався Майдан на зламі епох і тисячоліть. 1982-го, до того самого ювілею, а також до 60-річчя СРСР був зведений музей В. І. Леніна, а разом із ним — каскадний фонтан на місці зрізаного схилу Володимирської гірки, де колись був розташований будинок київського губернатора. Сьогодні цей фонтан коло Європейської площі, мабуть, найбільший серед інших столичних фонтанів.

Нова реконструкція спіткала Майдан 2001 року, згідно з однією із версій, щоб не допустити акції “Україна без Кучми”. Перебудова почалася без чіткого уявлення про наслідки, але “рулетку” (так

киняни прозвали колишній фонтан) довелося знести. На її місці звели торговельний центр “Глобус”, а одна з бічних алей була оздоблена компактними водограями. На іншому “березі” Хрещатика, неподалік 45-метрової стели, було встановлено монумент-фонтан на честь засновників Києва (автор — Анатолій Куц).

Шкода, що існують у Києві застигли, сухі фонтани. Вже багато років не працює розкішний фонтан на площі Національного експоцентру України, побудованого 1958-го. Також, здається, вже давно забули про фонтан, який входить у комплекс кінотеатру “Київська Русь”, колишній “Комунар”.

Проте з’являються нові водно-естетичні споруди. Нещодавно поблизу Київського театру ляльок відкрився перший “співучий” фонтан. Кілька років тому неподалік був збудований фонтан комплексу київського “Водно-інформаційного центру”.

Можна очікувати, що лихо-манка з назвою Євро-2012 при-

Фонтан “Самсон” на Подолі

несе амбітні реконструкції простору столиці, а з ними, можливо, й нові фонтани. Перехожий, вивчивши “водограйну” карту Києва, може сміливіше вирушати у подорож розпеченим містом, відпочити під штучним, але приємним бризом.

Каскадний фонтан біля Українського дому

ЩЕДРИЙ ДАР МЕЦЕНАТКИ

Мільйон доларів — така благодійна пожертва Українському католицькому університетові у Львові від відомої громадської діячки з Торонто, члена Ліги українських меценатів Марії Фішер-Слих.

“Мої батьки виховали мене в релігійному дусі. Тато і мама були дуже побожні. Тато щодня перед роботою бував на Службі Божій. Вони прищепили мені справжню релігійність і відданість Українській Церкві. Отож я вважала своїм обов’язком допомогти Українському католицькому університетові. Завдання цієї установи — виховати священиків, свідомих українських патріотів, чесних, працьовитих, віddаних Церкві й народові фахівців.

Без посвяти та відповідного виховання Україна не здобуде нічого.

Дякувати Богові, в Україні, попри пережитий більшовизм,

люди ще не такі зіпсовані, як тут, атеїзмом і байдужістю. Люди в Галичині дуже релігійні”, — сказала меценатка.

Марія Фішер-Слих народилася в Коломиї в родині судді Адольфа й Ольги Слижів. До Другої світової війни мешкала з батьками у Львові, де навчалася в Академічній гімназії. Емігрувала з України під час війни. Кілька десятиліть працювала лікарем-педіатром у США. Після завершення медичної практики оселилася в Канаді. Активно підтримує різні культурні проекти, є меценатом різних наук, освітніх та мистецьких заходів. Вона — одна із засновниць Міжнародного благодійного фонду “Ліга українських меценатів”.

Прес-служба Ліги українських меценатів

Маріїнський парк восени

Реконструкція Майдану Незалежності 2001 року

ВОЛОДАР СОНЯЧНОГО СЯЙВА

Микола Максименко з шанувальницями творчості

Ніна ГНАТЮК
Фото **Євгена БУКЕТА**

Переступила поріг зали, де починається виставка “Маєстро натюрморту” Миколи Максименка в Національному музеї Тараса Шевченка — і поринула у дивний, трепетний, яскраво-піднесений світ не бачених з дитинства барв. Відчула себе на святі життя. Та й самі назви натюрмортів повели шляхами споминів і почуттів. “Бузок і ромашки” подарували мамині улюблені квіти, дух юності. “Весняне марево” — тугі, ніжні вербові котики перших побачень. А “Зажурений сонях” — відчуття близької осені життя, осені кохання.

У вступному слові до альбому живопису, графіки “Маєстро натюрморту” заслужений діяч мистецтв України Володимир Підгора зазначив: “За силою і значенням мистецтво Миколи Максименка рівнозначне мистецтву Миколи Глуценка, Сергія Шишка, Тетяни Яблонської. За витонченістю і ніжністю письма, за поетичністю його живопис в одному ряду з малярством Федора Коновалюка, Євгена Волобуєва, Олександра Минки. За колористичною дзвінкістю — споріднений із творами кримчан Петра Столярєнка та Федора Захарова. А

за світлосияною силою та символічністю кращих творів Максименка і порівняти ні з ким...”

Це вже третя персональна виставка Шевченківського лауреата Миколи Максименка у Шевченківському домі. Тут знають його і люблять. І кияни, зачувши це ім'я, відразу ж після відкриття виставки почали домовлятися про екскурсію: “Ми живемо поряд, у сусідньому будинку. Чи можна прийти всім під'їздом?” І це не вигадка — натюрморти майстра пензля з Жито-

“Східний мотив”

мира мають незбагненну цілющу силу: дивишся на них — і минає головний біль, полишають усілякі гризоти, повертається відчуття молодості, окрилення.

“Це не просто художник, а символ. Йому 85, а як працює! Майже всі ці роботи створені за останні два-три роки. Неймовірно!” — це слова народного художника України, секретаря НСХУ Василя Гуріна. Такої самої думки художники Микола Стратілат, Володимир Гарбуз, майстер пензля і громадський діяч Прокіп Колісник, який завітав на виставку зі Словаччини.

Відкриваючи виставку, генеральний директор Національного музею Тараса Шевченка Наталя Клименко говорила про художника як дорогу і близьку людину, адже жили неподалік у Житомирі на вулиці Київській, дружили родинами. Тому й не дивно, що на кількох портретах бачимо світлої пам'яті Михайла Клименка, прекрасного поета з Житомира, його доньку Наталю і сина Віталія. Їх ми і сфотографували біля портрета батька. З кожним роком роботи митця стають дедалі більш вражаючими, дарують людям отой космос духовності, без якого земна людина не відає про

Наталя і Віталій Клименки біля портрета батька

безсмертя, велич, не підноситься над суєтою буднів.

А все почалося ще в дитинстві, у рідному селі Ярополче, з першого портрета Шевченка, намальованого кольоровими олівцями. Чи здогадувався тоді хлопчик, які випробування чекають на нього? 1943-го його, розвідника, було важко поранено німецькою міною. Осколок її ще досі в голові. Втрапив зір. Подумки молився і благав Бога про єдине: “Якщо виживу і побачу білий світ, малюватиму тільки сонце, красу”. І темінь розступилася: вже півстоліття він малює сонце і квіти, трави, дерева, яблука й сливи, груші й виноград — усе, чим багата рідна земля і що побачив у багатьох країнах упродовж вщерть наповненого працею і мандрами життя.

Про Миколу Максименка, мужнього воїна, прекрасного художника, людину великої й добротворчої душі, тепло говорили під час відкриття виставки, присвяченої 18-річчю Незалежності України, на-

чальник відділу музеїв Міністерства культури і туризму України Микола Скиба, голова Житомирської організації НСХУ Василь Кондратюк, головний редактор журналу “Артанія” Алла Маричевська, генеральний директор видавництва “Софія-А” Максим Мельник.

Саме Наталі Клименко та Максиму Мельнику, які найбільше зробили для організації виставки й оформлення картин, видання художнього альбому, щиро дякував маєстро натюрморту, молодий духом і окрилений визнанням володар світлосияного таланту, неповторного, глибоко національного дару нести людям райські плоди свого натхнення Микола Максименко. Він хоче і надалі творити на полотнах гарну, світлу, добру і величну Україну. Будьмо його одnodумцями і побратимами. Й у світі побільшає добра, краси. І поменшає навколо сірості, бруду, зла.

Тому не випадково на закінчення митець вклонився і сказав: “Цілую всіх вас своїм серцем!”

**ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

АНОНС

Перше вересня... За календарем — День знань. Для кожного з нас першOVERесневий світанок — це радість, хвилювання, трепетне очікування на зустріч із найдорожчим.

Учителі, викладачі, учні, студенти — найліпша просвітня аудиторія. Сподіваємося, що і в новому навчальному році Ви будете нашими постійними передплатниками, вдумливими читачами й талановитими авторами. Адже “Просвіта” — то, передусім, світло знань, мудрості, правди.

Отож, зі святом знань, дорогі друзі!

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Любов ГОЛОТА

Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),
Ярема ГОЯН,
Павло МОВЧАН,
Олександр ПОНОМАРІВ,
Іван ЮЩУК

Перший заступник
головного редактора
Ніна ГНАТЮК
279-49-47

Заступник головного редактора
Петро АНТОНЕНКО
279-49-47

Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
Відділ культури
Сергій КЛИМКО
279-49-47

Відділ просвітницької роботи
Надія КИР'ЯН
270-55-57

Відділ коректури
Олена ШУЛЬГА
278-63-69

Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Олег БЕССЬКИЙ
278-63-69

Інтернет-редактор
Євген БУКЕТ
279-39-55

Черговий редактор
Сергій КЛИМКО

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org.ua

Видруковано з готових
фотоформ на комбінаті
“Преса України” у середу.
Зам. № 3301234
Наклад у серпні — 24 000

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.
Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.

При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Просвіти”
обов'язкове.

Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617
Передплатна ціна, враховуючи
поштові послуги:
на місяць — 4,27 грн.
на 3 місяці — 12,36 грн.

